

ΓΡ. Θ. ΣΤΑΘΗ

*Ἐπὶ σοὶ χαίρει — Τὴν γὰρ σὴν μήτραν
καὶ τὸ ἀκροτελεύτιον Ἐπὶ σοὶ χαίρει*

Κατὰ τὴ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὀρίζεται καὶ ψάλλεται Μεγαλυνάριον, ἀντὶ τοῦ κοινοῦ Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς, τὸ Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ κτίσις. Καὶ τὸ μὲν Ἄξιόν ἐστιν ψάλλεται εἰς ἦχον πλ. β' —ποὺ κατέληξε σὲ β'—, κυρίως ἐπειδὴ τὸ κύριο μέρος Τὴν τιμιωτέραν τῶν χερουβίμ ἀποτελεῖ τὸν εἰρμὸ τῆς θ' ὠδῆς τοῦ Τριωδίου τοῦ Ὁρθρου τῆς Μ. Πέμπτης (Ἀκολουθίας τῶν Παθῶν· α' ὠδὴ Πρὸς σὲ ὀρθρίζω, ἡ ὠδὴ Στήλην κακίας ἀντιθέου, καὶ θ' ὠδὴ Τὴν τιμιωτέραν τῶν χερουβίμ), ποίημα τοῦ Κοσμά τοῦ Μελωδοῦ, σὲ ἦχο πλ. β'. Τὸ πρῶτο μέρος, τὸ Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς, εἶναι μεταγενέστερη προσθήκη, συνδεδεμένη μὲ τὴ θαυμαστὴ ψαλτὴ ὑπαγόρευσὴ του μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατούσης ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ σὲ μοναχὸ στὸ κελλί Ἄδειν τῶν Καρυῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὴν 11^η Ἰουνίου τοῦ ἔτους 980 ἢ 982¹. Τὸ δὲ Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη εἶναι ποίημα θεοτοκίῳ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ σὲ ἦχο πλ. δ', ὡς Κάθισμα τῆς β' Στιχολογίας, στὸν Ὁρθρο τῆς Κυριακῆς, τῆς περιόδου τοῦ πλ. δ' ἦχου τῆς Ὀκτωήχου.

Τὸ θαυμάσιο αὐτὸ ὕμνογράφημα εἶναι τὸ ἀκόλουθο·

*Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις,
ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος·
ἡγιασμένε ναέ, καὶ παράδεισε λογικέ, παρθενικὸν καύχημα,
ἐξ ἧς Θεὸς ἐσαρκώθη καὶ παιδίον γέγονεν
ὁ πρὸ αἰώνων ὑπάρχων Θεὸς ἡμῶν.*

1. Ὁ τύπος αὐτῆς τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, ποὺ ἔκτοτε λέγεται Ἄξιόν ἐστιν καὶ εἶναι πρότυπο γιὰ τὴν Ἁγιογραφία, παριστάνει τὴ Θεοτόκο νὰ κρατᾷε στὰ δεξιὰ της τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος στὸ δεξιὸ του χέρι κρατᾷε ἓνα εἰλητήριο μὲ τὴν εὐαγγελικὴ ρήση «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ...» καὶ τὸ ἀριστερὸ του χέρι τὸ ἔχει, παιχνιδιάρικα, μέσα στὸ μαφόριό τῆς μητέρας του Θεοτόκου. Ἡ εἰκόνα Ἄξιόν ἐστιν μεταφέρθηκε καὶ ὑπάρχει στὸ σύνθρονο μέσα στὸ Ἅγιον Βῆμα τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Πρωτάτου, στὶς Καρυὲς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καὶ

ἀποτελεῖ πανορθόδοξο σέβασμα. Τὸ θαῦμα ἱστορεῖ ὁ Σεραφεῖμ Θυηπόλος καὶ διασώζει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης· «Σεραφεῖμ τοῦ Θυηπόλου ὑπόμνημα περὶ τοῦ θαύματος τοῦ γενομένου ὑπὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει τοῦ Ἄθω· ἦτοι περὶ τοῦ ἀρχαγγελικοῦ ὕμνου, τοῦ, Ἄξιόν ἐστιν», *Νέον Μαρτυρολόγιον*, ἐν Ἀθήναις 1856, σσ. 294-296. Γιὰ τὸν τύπο τῆς εἰκόνας τοῦ Ἄξιόν ἐστιν καὶ γιὰ σφαιρικὴ ἐξέταση τοῦ θέματος βλ. *Τὸ Ἄξιόν ἐστιν. Ἱστορία, Λατρεία, Τέχνη*, Ἅγιον Ὄρος 1999.

Τὴν γὰρ σὴν μήτραν θρόνον ἐποίησε
καὶ τὴν σὴν γαστέρα πλατυτέραν οὐρανῶν ἀπειργάσατο.
Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις· δόξα σοι.

Οἱ ὕμνοι τῆς ἀγίας ἀναφορᾶς τῆς Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἶναι μελοποιημένοι καὶ θησαυρισμένοι στὰ χειρόγραφα τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, οἱ μὲν Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν ἀπ' τὸν βυζαντινὸ μεγάλο διδάσκαλο τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ μελοποιῶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἰδ' αἰῶνος Ἰωάννη Πρωτοψάλτη τὸν Γλυκύ, τὸ δὲ Μεγαλυνάριον Ἐπὶ σοὶ χαίρει ἀπ' τὸν ἄλλο μεγάλο καὶ περιφημο μελοποιῶ Ἐένο Πρωτοψάλτη τὸν Κορώνη, μαθητὴ τοῦ Ἰωάννου Γλυκέος, κατὰ τὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ ἰδ' αἰῶνος. Τὰ μέλη αὐτά, καὶ κυρίως τὰ πρῶτα, σὲ πολλὰ χειρόγραφα ἀπαντοῦν καὶ ἀνώνυμα· εἶναι δεδομένη ἢ πατρότητά τους (τοῦ Γλυκέος καὶ τοῦ Κορώνη) γιὰ τοὺς κωδικογράφους. Ἡ παράδοση αὐτὴ εἶναι σταθερὴ μέχρι καὶ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ιη' αἰῶνος (χφφ. Ἀναστασίου Βάια, Δημητρίου Λώτου).

Ὡστόσο, ἡ χειρόγραφη παράδοση κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους, εἴτε ὀρθὰ πάντοτε, εἴτε κατ' ἐσφαλμένη ἀπόδοση, διέσωσε καὶ μελοποιήσεις τῶν πρώτων ὕμνων, Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν τῶν βυζαντινῶν μελοποιῶν: τοῦ ἰδ' αἰῶνος· Νικηφόρου [ἢ καὶ Νεοφύτου] Ἡθικοῦ, Γεωργίου Παναρέτου, Ἐένου Κορώνη, Μανουὴλ Ἀγαλλιανοῦ, Γεωργίου [;] Ἀγαλλιανοῦ (Κουτλουμουσίου 396, χφ. Φωκᾶ, β' ἡμισυ ἰς' αἰ.), Ἀγάθωνος Κορώνη, τοῦ ἰε' αἰῶνος· Μανουὴλ Χρυσάφη, Γερασίμου Χαλκεοπούλου καὶ τοῦ ἰς' αἰῶνος· Παύλου Κασᾶ. Καὶ ἔχουμε καὶ τὴν παράδοση αὐτῶν τῶν ὕμνων καὶ τοῦ Ἐπὶ σοὶ χαίρει στοὺς κώδικες, κυρίως τοῦ ιζ' αἰῶνος, ποὺ διασώζουν τὴν Κρητικὴ Ψαλτικὴ, εἴτε «καθὼς γράφονται καὶ ψάλλονται παρὰ» τοῦ τάδε καὶ τοῦ δεῖνα Κρητὸς μελοποιῶ, δηλαδὴ παραλλαγμένες οἱ βυζαντινὲς συνθέσεις, κυρίως «παρὰ» τῶν Δημητρίου Ταμία, Γερασίμου Ἰαλινᾶ, Ἰγνατίου Φριέλου, Βενεδίκτου Ἐπισκοποπούλου, Κοσμᾶ Βαράνη, εἴτε κατὰ πρωτότυπη νέα μελοποίηση κάποιων ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Κρήτες μελοποιούς, σὲ ἐκτενῆ, πάντως βραχύτερη ἀπ' τὴ βυζαντινὴ, ἢ καὶ σὲ «συνοπτικὴ» μορφή. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἔχει μουσικολογικὸ - ψαλτικὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ δὲν ἀποκλείεται κάποιος ἄλλος κώδικας νὰ σώζει καὶ ἄλλη ἀκόμα μελοποίησι· καὶ ἐννοῶ τῆς περιόδου πρὸ τῆς Νέας Μεθόδου, πρὸ τοῦ 1814.

Τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ιη' αἰῶνος καὶ σὲ πολὺ πλησιανὲς μεταξύ τους χρονολογίες οἱ καταπληκτικοὶ κωδικογράφοι Ἀναστάσιος Βάιας καὶ Δημήτριος Λῶτος, Πρωτοψάλτης Σμύρνης καὶ μελοποιός, μᾶς παρέδωκαν δυὸ σημαντικώτατες Παπαδικές, στίς ὁποῖες φρόντισαν νὰ κωδικοποιήσουν καὶ παραδώσουν ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετη ὅλη τὴ μέχρι τῶν ἡμερῶν τους παραγωγὴ «παλαιῶν τε καὶ νέων» μαθημάτων τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Ἐννοῶ τὸν κώδικα Ἐηροποτάμου 307, χφ. τοῦ Ἀναστασίου Βάια τὰ ἔτη 1767 καὶ 1770, ὀγκωδέστατη Παπαδικὴ (φύλλα 1-744 ἢ σελίδες 1488!), περιέχουσα τὰ μαθήματα τῶν βυζαντινῶν καὶ τῶν μεταβυζαντινῶν τοῦ ιζ' αἰῶνος μελοποιῶν, καὶ τὸν κώδικα Ἐηροποτάμου 330, χφ. τοῦ Δημητρίου Λώτου τὰ ἔτη 1781 καὶ 1782, ἐξίσου ὀγκωδέστατη Παπαδικὴ «νέα, περιέχουσα διάφορα μαθήματα, ἅπερ ἐρανισάμενος ἐκ διαφόρων διδασκάλων νεωτέρων τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπρεψάντων ... μάλιστα τοῦ παρόντος

[ιη'] αἰῶνος ...» (φύλλα 1-442 ἢ σελίδες 884). Ὁ Δημήτριος Λῶτος, δεκαοχτὼ χρόνια νωρίτερα, τὸ ἔτος 1764, ὀλοκλήρωσε καὶ παρέδωκε ἓνα ἄλλο σημαντικό κώδικα, τὸν **Δοχειαρίου 337** (φύλλα 249 ἢ σελίδες 498), μία Παπαδικὴ περιέχουσα «ὅσα μαθήματα ἐδιορίστησαν καὶ ἐγράφησαν παλαιά ... μέρος ἀπὸ τὸ ἴδιον πρωτότυπον τοῦ μουσικωτάτου κύρ Μανουήλ τοῦ ὄντος μαῖστορος [Χρυσάφη] καὶ μέρος ἀπὸ ἐτέρων βιβλίων καλλωπισμένων με ἀκρίβειαν, ὅθεν καὶ ἐγὼ ἐμετάγραψα αὐτὴν ἀπαραλλάκτως». Καὶ πάλι, ὁ Δημήτριος Λῶτος, τρία χρόνια ἀργότερα, τὸ ἔτος 1767, παρέδωκε καὶ τὸν κώδικα **Δοχειαρίου 338** (φύλλα 372 ἢ σελίδες 744), τὴν σημαντικώτατη Παπαδικὴ με μαθήματα τῶν διδασκάλων τοῦ ιζ' αἰῶνος. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ κώδικες τοῦ Δημητρίου Λῶτου, ἡ «παλαιά» Παπαδικὴ (**Δοχειαρίου 337**), ἡ Παπαδικὴ τῶν διδασκάλων τοῦ ιζ' αἰῶνος (**Δοχειαρίου 338**) καὶ ἡ «νέα» Παπαδικὴ τῶν διδασκάλων τοῦ ιη' αἰῶνος (**Ἐηροποτάμου 330**), ἀποτελοῦν τὴν κωδικοποίηση συνόλης σχεδὸν τῆς παραγωγῆς τῶν μελοποιημάτων τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μελοποιῶν.

Πῶς παραδίδεται ἀπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς σπουδαιότατους κωδικογράφους ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου; Ὁ μὲν **Ἀναστάσιος Βάϊας** (**Ἐηροποτάμου 307**), παραδίδει:

- 327β Ἡ ἱερὰ Λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις Βασιλείου, μέλος τοῦ Γλυκῆ· ἤχος β' Ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
328α Ἐένου τοῦ Κορώνη καὶ πρωτοψάλτου· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

Ὁ δὲ **Δημήτριος Λῶτος** (**Δοχειαρίου 337**) παραδίδει:

- 187β Εἰς δὲ τὴν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ψάλλεται τοῦτο, τοῦ Ἡθικοῦ· ἤχος β' Ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
188α Ἐένου Κορώνη· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει... [ἤχος] α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

Τὸ ἴδιο καὶ στὸν κώδικα **Δοχειαρίου 338**, ἀλλὰ με ἀνώνυμη ἀναγραφή τῶν μελῶν Ἄγιος – Σὲ ὑμνοῦμεν:

- 244β Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου· ἤχος β' Ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
245α Ἐένου τοῦ Κορώνη· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει – ἤχος α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

Στὴ «νέα» ὅμως Παπαδικὴ, κώδικα **Ἐηροποτάμου 330**, μᾶς προσφέρει τὴν νέα ψαλτικὴ παράδοση:

- 263α Ἀρκτέον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου, συνοπτισθεῖσα παρὰ κυρίου Ἰωάννου Πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· ἤχος β' Ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
263β Εἰς τὴν αὐτὴν Λειτουργίαν, σύνθεσις κύρ Πέτρου λαμπαδαρίου [Πελοποννησίου]· ἤχος β' Ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν. Ἐξήγησις εἰς τὴν «συνοπτισθεῖσα» ἐκ τοῦ παλαιοῦ τοῦ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου.
264α Ἦχος α' δ'φωνος Τὴν γὰρ σὴν μήτραν. Κατ' ἐξήγησιν, με συντμήσεις – ἰδίως στὸ τέλος *πάσα ἢ κτίσις δόξα σοι*, Πέτρου Πελοποννησίου.
264β Ἐτέρα σύνθεσις, ὀλίγον διαφορετικὴ, τοῦ αὐτοῦ [Π. Πελοποννησίου]· ἤχος α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν. Μετ' ἐρυθρῶν παραλλαγῶν.

Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐδῶ δὲν τιτλοφορεῖται μὲ τὰ ὀνόματα τῶν πρώτων μελοποιῶν, δηλαδή τοῦ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου καὶ τοῦ Ξένου Κορώνη, καὶ εἶναι «*συνοπτισθεῖσα παρὰ κυρίου Ἰωάννου Πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας*», καὶ στή συνέχεια τὰ ἴδια αὐτὰ μέλη, καθὼς καὶ τὸ μέλος τοῦ Ξένου Κορώνη, ὄχι ὀλόκληρη ἢ σύνθεση *Ἐπὶ σοὶ χαίρει*, ἀλλὰ μόνον τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ὑμνογραφήματος *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*, εἶναι «ἐξηγημένα» ἀπ' τὸν Πέτρο Πελοποννήσιο, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται· καὶ μάλιστα τὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* προσφέρεται καὶ σὲ μιὰ δεύτερη ἐξηγημένη μορφή, «ὀλίγον διαφορετικὴ» καὶ μὲ πολλὰ ἐρυθρὰ παραλλαγὰς.

Ἐδῶ πρέπει νὰ γίνει ἡ ἀκόλουθη παρατήρηση· Δὲν εἶναι σαφὲς ἂν ὁ Ἰωάννης «*συνόψισε*» καὶ τὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*, τὸ δεύτερο δηλαδή μέρος τοῦ θεοτοκίου *Ἐπὶ σοὶ χαίρει* τοῦ Ξένου Κορώνη· ἄλλωστε δὲν ἀναγράφεται ἀμέσως μετὰ τὸ *Σὲ ὑμνοῦμεν*, στὴν ἐνότητα δηλαδή τῆς «*συνοπτισθείσας*» ἀπὸ αὐτὸν Λειτουργίας τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀλλὰ στὴν ἄλλη ἐνότητα (263β «*Εἰς τὴν αὐτὴν Λειτουργίαν, σύνθεσις κύρ Πέτρου λαμπαδαρίου*») καὶ ἐκεῖ, πάλι, ἄνωνύμως, ἀλλὰ ἐκεῖ εἶναι φυσιολογικὴ ἢ πατρότητα τοῦ «*συνθέτου*» Πέτρου λαμπαδαρίου, ἀφοῦ ἀκολουθεῖ «*τοῦ αὐτοῦ*» καὶ «*ἐτέρα σύνθεσις, ὀλίγον διαφορετικὴ*». Ὁ Ἰωάννης συντέμνει δραστικὰ τὸ μέλος, πρᾶγμα ποῦ φαίνεται καὶ ὀπτικά στὴν σημειογραφία τῶν τριῶν Ἅγιος - ἅγιος - ἅγιος καὶ ὁμαλότερα ἄλλες θέσεις. Ὁ Πέτρος Πελοποννήσιος, στὴν δική του «*σύνθεση*» τῆς αὐτῆς Λειτουργίας, ἀκολουθεῖ τὴν σύντμηση τοῦ Ἰωάννου, ἀλλὰ ἐξηγεῖ, ταυτόχρονα, τὴ σημειογραφία τῆς συντμήσεως· περιέργως, ὡστόσο, πλατύνει τὸ μέλος στὴ φράση καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Εἰς τὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* ὁ Πέτρος συντέμνει μᾶλλον συντηρητικὰ τὶς θέσεις τοῦ πρωτοτύπου μέλους, καὶ μόνον στὸ τέλος πᾶσα ἡ κτίσις, δόξα σοὶ συντέμνει δραστικὰ καὶ τελειώνει τὸ μέλος στὴν πενταφωνία τοῦ πλ. δ' ἤχου, δηλαδή στὸν α' τετράφωνο ἤχο. Ἡ σημειογραφία αὐτῶν τῶν μελῶν, στὴν πρωτότυπη μορφή τους, εἶχε φτάσει στὰ χρόνια τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Πέτρου (γ' τέταρτο τοῦ ιη' αἰῶνος) μὲ κάποιες σημειογραφικὰς ἀπλοποιήσεις. Τέτοιες ἀπλοποιήσεις, ὡς ἐρυθρὰ παραλλαγὰς, παρατηροῦνται ἤδη στὸν κώδικα ΕΒΕ 2406 (τοῦ ἔτους 1453), ἄγνωστο πόσο μεταγενέστερες εἶναι, καὶ φαίνονται στὶς φωτογραφίες ποῦ προσφέρονται ἐδῶ (βλ. τὶς λέξεις ἐποίησε καὶ ἀπειργάσατο στὴ σελίδα 250β).

Δὲν πέρασε ἴσως οὔτε εἰκοσαετία ἀπ' αὐτὴν τὴν παράδοση καὶ στὰ τέλη τοῦ ιη' αἰῶνος ὁ **Συνέσιος Ἰβηρίτης**, κωδικογράφος, μελοποιὸς καὶ ἐξηγητὴς, στὸν κώδικά του **Κουτλουμουσίου 421**, μιὰ σημαντικὴ Ἀνθολογία (φφ. 449 ἢ σελίδες 898) περιέχουσα τὰ Ἄπαντα σχεδὸν μαθήματα τοῦ Πέτρου Πελοποννήσιου (ἐκτὸς βέβαια τοῦ Ἀναστασιματαρίου, Δοξασταρίου καὶ Εἰρμολογίου), τὴν θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τὴν προσγράφει στὸν «*συνοψιστὴ*» Ἰωάννη Πρωτοψάλτη καὶ στὸν «*ἐξηγητὴ*» Πέτρο Πελοποννήσιο· ἀπάλειψε καὶ αὐτὸς καὶ ἔριξε σὲ λήθη τὰ ὀνόματα τῶν βυζαντινῶν μελοποιῶν, ποιητῶν αὐτῶν τῶν μελῶν, δηλαδή τοῦ Ἰωάννου Γλυκέος καὶ τοῦ Ξένου Κορώνη. Καὶ δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰωάννης «*συνόψισε*» ἢ «*συνέταμε*» καὶ ὁ Πέτρος «*ἐξήγησε*» τὰ βυζαντινὰ αὐτὰ μέλη· καὶ ἡ ἀποσιώπηση αὐτῆ ὁδηγεῖ στὴν ἀπατηλὴ ἀπόδοση αὐτῶν τῶν μελῶν ὡς πρωτοτύπων συνθέσεων τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Πέτρου ἀντίστοιχα. Ἀνθολογεῖ μὲ τὴν ἀκόλουθη ἀναγραφή (Κουτλουμουσίου 421):

- 280β Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· ποίημα κὺρ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου· ἤχος β' Ἄγιος, ἅγιος, ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 281β [Ἦχος] α' δ'φωνος *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*
- 282β Ἡ θεία καὶ ἱερὰ μυσταγωγία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· ποίημα κὺρ Πέτρου λαμπαδαρίου [Πελοποννησίου]· ἤχος β' Ἄγιος, ἅγιος, ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν – (φ. 285β) ἤχος α' δ'φωνος Ἀπειργάσατο
Ἡ περίπτωση ἐνταῦθα τῆς τριπλῆς παραθέσεως τῶν μελῶν αὐτῶν εἶναι σπουδαία. Ὁ Πελοποννήσιος ἐξηγεῖ τὴ συντέμνηση τοῦ Ἰωάννου καὶ ὁ Ραψανιώτης, στὴ συνέχεια, ἀποδεικνύεται ἀναλυτικώτερος τῶν δύο ἄλλων.

Ἐδῶ ἔχει σημασία καὶ τὸ γεγονός ὅτι προτάσσει στὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* καὶ τὴν καταληκτῆρια λέξη, τὸ ρῆμα, τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ὑμνογραφήματος, δηλαδὴ τὸ ἀπειργάσατο (φ. 285β).

Πρόσφατα, τὴν διακαινήσιμη ἐβδομάδα τοῦ 2006, κατὰ τὴν τακτοποίηση καὶ πλήρη ἀναλυτικὴ καταλογογράφηση τῶν χειρογράφων Βυζαντινῆς Μουσικῆς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας εἶχα τὴ χαρὰ ν' ἀνακαλύψω ἓνα σπουδαῖο κωδικογράφο καὶ ἐξηγητῆ, ἄγνωστο ἀπὸ ἄλλου, τὸν **Θεόδωρο Κυριόπουλο Βυζάντιο**, ὁ ὁποῖος μᾶς παρέδωκε καὶ σὲ πρωτότυπη ἐξηγητικὴ ἀλλὰ καὶ σὲ πλήρη ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου τὸ μέλος τοῦ Ξένου Κορώνη τῆς ἀκροτελεύτιας φράσης *Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις· δόξα σοι*. Ἡ σημαντικὴ αὐτὴ περίπτωση, ποὺ μαρτυρεῖ μὴ προσπάθεια νὰ σωθῆ πλήρες, καὶ ὄχι συντεμημένο, ἓνα –ἔστω μικρότερο ἀπ' τὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*– τμήμα τῆς πρωτότυπης βυζαντινῆς συνθέσεως τοῦ Ξένου Κορώνη, σώζεται στὸν κώδικα **EIB [= Ἑλληνικὸ Ἰνστιτούτο Βενετίας]** 35 τῶν ἀρχῶν τοῦ 19 αἰῶνος:

- 1β Ἦχος πλ. δ' *Ἐπὶ σοὶ χαίρει ... ἀπειργάσατο*· μέλος σύντομο κατὰ τριφωνία, στὴν πρωτότυπη ἀναλυτικὴ σημειογραφία· καὶ ἀκολουθεῖ ἡ καταληκτῆρια φράση
- 2α Κὺρ Ξένου τοῦ Κορώνη· ἐξήγησις παρά τινος· ἤχος πλ. δ' *Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις, δόξα σοι*
- 4α [Ἦχος] πλ. δ' *Ἐπὶ σοὶ χαίρει ... ἀπειργάσατο*· τὸ ἴδιο μέλος, τὸ ἀνωτέρω, τῆς τριφωνίας, ἀλλὰ μὲ τίς μαρτυρίες τῆς Νέας Μεθόδου, τοῦ διαπασῶν· καὶ ἀκολουθεῖ ἀναλυτικώτερη ἢ ἐξήγησις στὴ Νέα Μέθοδο
- Τὸ παρὸν παρά κὺρ Ξένου τοῦ Κορώνη ἐξηγήθη παρ' ἐμοῦ Θεοδώρου Κυριόπουλου τοῦ Βυζαντινοῦ· ἤχος πλ. δ' *Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις, δόξα σοι*.

Καὶ φτάνουμε νὰ κλείσουμε τὸν κύκλο τῆς παραδόσεως τῶν μελῶν τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μὲ τὴν ἐξήγησι καὶ παράδοσι στὰ πρωτόγραφα τους, ἀλλὰ καὶ στὰ πρῶτα ἔντυπα βιβλία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τῶν ἐξηγητῶν διδασκάλων **Γρηγορίου Πρωτοψάλτου καὶ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος**. Ὁ Γρηγόριος μᾶς παρέδωκε, περὶ τὸ 1812, μιὰ Παπαδική, ποὺ σώζεται ἀτελής καὶ ἐλλιπής, δυστυχῶς, μὲ τίς πρωτοεξηγήσεις του, δηλαδὴ ἐξηγήσεις σὲ σημειογραφία ἐξηγητικὴ πρὶν ἀπ' τὸν τελικὸ διακανονισμό τῆς μετὰ τὴ θεωρία καὶ τοὺς κανόνες τῆς πλήρους ἀναλυτικῆς σημειογραφίας καὶ τὴν ἀντίστοιχη ὀρθογραφία, τὸν κώδικα ποὺ ἀπόκειται στὴν Βιβλιοθήκη Κ. Α. Ψάχου μὲ ἀριθμὸ **ΒΚΨ 140**.

Ἀναγράφει τὸ σωστὸ τίτλο τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως καὶ ἐξηγεῖ τὸ πρωτότυπο μέλος ὀλόκληρο, δηλαδή «ἀσύντμητο»:

- 60β Ἡ θεία καὶ ἱερὰ Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, συνετέθη παρὰ κύρ Ἰωάννου τοῦ Γλυκῦ· ἤχος β' (φ. 61α) Ἅγιος, ἄγιος, ἄγιος (φ. 61β) Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
62α Κύρ Ξένου τοῦ Κορώνη· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει – (φ. 62β) [ἤχος] α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

Μετὰ τὴν καθιέρωση τῆς Νέας Μεθόδου ὁ Γρηγόριος παραδίδει τὴν ἐξήγηση τῆς Ἀνθολογίας του, στὸν πρωτόγραφο τετράτομο κώδικά του ΒΚΨ Φάκελος Γ'-Ζ', τὸ ἔτος 1817, ἡ ὁποία καὶ δημοσιεύτηκε ὡς τετράτομη Πανδέκτη τὸ 1850-1851. Στὸ πρωτόγραφό του, μὲ τὴν συναίσθηση ὅτι ἐπιτελεῖ ἐθνικὸ ἔργο παραδόσεως τῆς αὐθεντικῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Μουσικῆς, ἀναγράφει τὸν ὀρθὸ τίτλο καὶ ἀποδίδει στοὺς διδασκάλους τὸ μερίδιο ποὺ τοὺς ἀναλογεῖ: τὴν πατρότητα τῆς μελοποιήσεως καὶ τὴν παράδοση τῆς συντμήσεως. Ἀποσιωπᾶται ὁ ἐξηγητὴς Πέτρος Πελοποννήσιος. Ἡ τελικὴ ἀναλυτικὴ ἐξήγηση, ποὺ καὶ αὐτὴ ἀποσιωπᾶται, ἀλλ' ἐννοεῖται, εἶναι τοῦ Γρηγορίου:

- 117β Τὰ παρόντα ἐμελουρήθησαν παρὰ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος κατὰ τὸ παλαιόν· συνετμήθησαν δὲ παρὰ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ἅπερ ψάλλονται ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ Λειτουργίᾳ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· ἤχος β' Δι' Ἅγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαββαώθ' καὶ τὰ λοιπά· (φ. 118β) Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν, καί,
119β ἤχος α' τετράφωνος ἐκ τοῦ Κε [Ξένου τοῦ Κορώνη], Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

Πρωτοπαραδίδεται, δηλαδή, στὴ Νέα Μέθοδο ἀπ' τὸν Γρηγόριο ἡ συντετμημένη μορφή καὶ τῶν Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν τοῦ Ἰωάννου Γλυκέος καὶ τὸ δεύτερο μόνον τμήμα τοῦ Μεγαλυναρίου Ἐπὶ σοὶ χαίρει τοῦ Ξένου Κορώνη, δηλαδή τὸ Τὴν γὰρ σὴν μήτραν, κατὰ σύντμηση, μᾶλλον, τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου. Ὁ Γρηγόριος κάνει κατάληξη τοῦ μέλους στὸν πλ. α' ἤχο, στὸν φθόγγο Πα.

Δώδεκα χρόνια ἀργότερα, τὸ ἔτος 1829, ὁ ἄλλος ἐξηγητὴς διδάσκαλος τῆς Νέας Μεθόδου καὶ χαλκέντερος κωδικογράφος, Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας, φιλοπονεῖ, στὸ πλαίσιο τοῦ ἐθνικοῦ κι αὐτὸς ἔργου τῆς ἐξηγήσεως τοῦ πλείστου μέρους τῶν μελοποιημάτων τῶν κυριωτέρων βυζαντινῶν μελοποιῶν, τὴν πεντάτομη Παπαδικὴ του, τοὺς πρωτόγραφους κώδικές του ΕΒΕ-ΜΠΤ 703-706 καὶ 722. Στὸν Γ' τόμο (ΜΠΤ 705) ἐξηγεῖ καὶ τὰ αὐτούσια, πρωτότυπα, μέλη τῆς Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, μὲ σαφῆ ἀναφορὰ στὰ ὀνόματα τῶν βυζαντινῶν μελοποιῶν:

- 75α Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Μέλος Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος· ἤχος β' Δι' Ἅγιος, ἄγιος, ἄγιος, (φ. 75β) ἤχος β' Βου Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
76α Ξένου τοῦ Κορώνη· ἤχος πλ. δ' Νη Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη. Ὀλόκληρη ἢ σύνθεση, ὡς ἐνιαία, μὲ τὸ Τὴν γὰρ σὴν μήτραν, δηλαδή.

Εἶναι πρόδηλο ὅτι ὁ μὲν Γρηγόριος παραδίδει αὐτὰ τὰ μέλη στὴ μορφή, τὴ συντετμημένη, ὅπως ψάλλονταν ἐκεῖνον τὸν καιρὸ στὴν Κωνσταντινούπολη, μὲ τὴν ἔγνοια νὰ διαδοθῶν καὶ μὲ τὴν μουσικὴ τυπογραφία γιὰ ὁμοιόμορφη ψαλμώδηση ἀπ' τοὺς ψάλτες, ὁ δὲ Χουρμούζιος σώζει τὸ πλήρες πρωτότυπο βυζαντινὸ μέλος, κληρονομιά καὶ παρακαταθή-

κη στὴν ὀρθόδοξη λατρεία καὶ ὀφειλόμενη τιμὴ στὴ βυζαντινὴ μεγαλοουργία στὸν χῶρο τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης.

Ὅλες οἱ ἄλλες ἐπώνυμες συνθέσεις, καὶ τὸ παραδιδόμενο ὡς «πολιτικόν» μέλος, τῶν ὕμνων τῆς ἀναφορᾶς τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, βυζαντινὲς καὶ μετα-βυζαντινὲς, καθὼς καὶ τῆς Κρητικῆς ιδιότυπης Ψαλτικῆς, δηλαδὴ τῶν μελοποιῶν Νικηφόρου {ἢ καὶ Νεοφύτου} Ἡθικοῦ, Γεωργίου Παναρέτου, Μανουὴλ Ἀγαλλιανοῦ, Γεωργίου (;) Ἀγαλλιανοῦ, Ξένου Κορώνη, Ἀγάθωνος Κορώνη, Μανουὴλ Χρυσάφη, Γερασίμου Χαλκεοπούλου, Παύλου Κασᾶ, καὶ τῶν Κρητῶν Δημητρίου Ταμία, Βενεδίκτου Ἐπισκοποπούλου, Γερασίμου Ἰαλινᾶ, Ἰγνατίου Φριέλου, Κοσμᾶ Βαράνη, ἴσως καὶ ἄλλων ποὺ λανθάνουν τῶρα ἐδῶ, ἔμειναν ἀνεξήγητες στὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου.

ΤΑ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ

Εἶναι χρήσιμο νὰ προσφερθῇ ἐδῶ μία ἐνδεικτικὴ ἀνθολόγησις τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τῶν μελῶν τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἀπ' τὴν πρώτη καταγραφή, ἀνωνύμως, τὸ ἔτος 1336 (χφ. *EBE* 2458, ἀπ' τὸν κύκλο τοῦ Ἰωάννου Κουκουζέλη τοῦ Μαῖστορος), μέχρι τὴν πρώτη πάλι καταγραφή στὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου, στὰ πρωτόγραφα τοῦ Γρηγορίου (χφ. *BKΨ' Φάκελος Ζ'*), τὸ ἔτος 1817, καὶ τοῦ Χουρμουζίου (χφ. *EBE-MIT* 705), τὸ ἔτος 1829. Ἡ ἐπιλογή, ἀπ' τὴν πληθώρα τῶν σχετικῶν ἀναγραφῶν στὰ χειρόγραφα, ἔγινε μὲ κριτήριον κυρίως τὴν σπουδαιότητα τῶν κωδίκων, τὸν ὀνομαστὸ κωδικογράφο καὶ τὴ συγκεκριμένη χρονολογία. Στους δημοσιευμένους Καταλόγους *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς – Ἅγιον Ὅρος, ἢ Μετέωρα, ἢ Ἰθῶρα, ἢ Σινᾶ, ἢ Ἀγγλία*, τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, προβλέφθηκε καὶ προσφέρεται πίνακας παραπομπῶν γιὰ τὰ μέλη τῆς Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου – ὅπως καὶ γιὰ τὴ Λειτουργία τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ τῶν Προηγιασμένων –, ἀπ' τὸ εἰδικὸ λῆμμα «Βασιλείου, ἢ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου —», στὸ τέλος τοῦ Α' Εὐρετηριακοῦ Πίνακος «Μελουργοί, Ποιηταί, Κωδικογράφοι», ὅπου μπορεῖ ὁ φιλέρευνος ἀναγνώστης νὰ ἐντυφῆσει εἰδικότερα.

1. *EBE* 2458 (ἔτος 1336)

167β Τοῦτο ψάλλεται μετὰ μέλους ὅτε ἐκτελεῖται ἡ θεία Λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου: [ἦχος] β' Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος (φ. 168α) Ἀμήν — Ἀμήν — Σὲ ὑμνοῦμεν
Τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀναγράφεται τὸ μεγαλυνάριον Ἐπὶ σοὶ χαίρει τοῦ Ξένου Κορώνη, εἶναι μία ἀσφαλῆς ἐνδειξὴ ὅτι δὲν τὸ εἶχε μελοποιήσει ἀκόμη, τότε, τὸ 1336. Ὁ Κορώνης, ἄλλωστε, τότε χαρακτηρίζεται ὡς λαμπαδάριος (φφ. 62α, 117β, 190β, 201β, 213α), δηλαδὴ νέος ἀκόμη στὴν ἡλικία.

2. Κουτλουμουσίου 399 (μέσα ἰδ' αἰ.)

107α Ὅταν λειτουργῆται ὁ μέγας Βασίλειος ψάλλονται τὰ παρόντα, μετὰ μέλους: ἦχος β' Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος — Ἀμήν — Ἀμήν — Σὲ ὑμνοῦμεν
107β Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν ἱερέα τὸ Ἐξαιρέτως, ψάλλεται τουτί, τοῦ [Ξένου] Κορώνη: ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

3. Κουτλουμουσίου 457 (β' ἥμισυ ιδ' αἰ.)

- 231α Ἐν θεία λειτουργήσει μεγάλου Βασιλείου· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 231β Ἐτερον πολιτικόν· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν

4. Κουτλουμουσίου 456 (ἔτος 1443, χφ. Γεωργίου διακόνου τοῦ Γαλατάκη)

- 85β Εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου· Ὁ δομῆστικός ἀπὸ χοροῦ τοῦ [Ἰωάννου]
 Γλυκῦ· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 86β Ἐτερον τοῦ μοναχοῦ Ἀγάθωνος [Κορώνη]· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ
 ὑμνοῦμεν

5. Φιλοθέου 122 (α' ἥμισυ ιε' αἰ.)

- 206β Ὅταν δὲ ἐκτελεῖται ἡ θεία Λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγονται ταῦτα, μετὰ μέλους·
 [ἤχος] β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 207α Θεοτοκίον, τὰ γράμματα τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὸ δὲ μέρος τοῦ
 [Ξένου] Κορώνη· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

6. ΕΒΕ 2406 (ἔτος 1453, χφ. Ματθαίου ἱερομονάχου)

- 248α Ὅταν δὲ ἐκτελεῖται ἡ θεία Λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου ψάλλονται ταῦτα, μετὰ μέ-
 λους, οὕτως· [ἤχος] β' Ἅγιος – (φ. 248β) Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 248β Ἐτερον, ποίημα κυροῦ Γερασίμου τοῦ Χαλκεοπούλου· ἤχος πλ. β' Ἅγιος «δεμένον
 ὄλον νενανω» – Ἀμήν – (φ. 249α) Σὲ ὑμνοῦμεν
 249α Ἐτερον, ποίημα κυροῦ Ξένου τοῦ Κορώνη· ἤχος β' Ἅγιος – (φ. 249β) Ἀμήν – Ἀμήν –
 (φ. 249β) Σὲ ὑμνοῦμεν
 249β Ἐτερον, τοῦ Παναρέτου κυροῦ Γεωργίου· ἤχος β' Ἅγιος – (φ. 250α) Σὲ ὑμνοῦμεν
 250α Ἀντὶ δὲ τὸ Ἄξιόν ἐστιν ψάλλεται τὸ παρὸν· ποίημα τοῦ Πρωτοψάλτου κυροῦ Ξένου τοῦ Κο-
 ρώνη· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει
 250β Ψάλλουσι καὶ τὸ παρὸν οἱ βουλόμενοι, μετὰ μέλους· ποίημα τοῦ δομῆστικῆς κυροῦ Γεωργί-
 ου τοῦ Μοσχιανοῦ· ἤχος πλ. δ' Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ... καὶ ἀχώριστον

7. Κουτλουμουσίου 455 (τέλη ιε' – ἀρχὴς ις' αἰ.)

- 118β-119α Τὸ παρὸν ψάλλεται εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου· ποίημα τοῦ [Παύλου]
 Κασᾶ· ἤχος β' Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν

8. Κουτλουμουσίου 396 (χφ. Φωκᾶ, β' ἥμισυ ις' αἰ.)

- 79α Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου· κυροῦ Γεωργίου τοῦ Ἀγαλλιανοῦ· ἤχος β'
 Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 80α Θεοτοκίον, ποίημα κυροῦ Ξένου τοῦ Κορώνη· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

9. Ἰβήρων 1228 (α' ἥμισυ - μέσα ιζ' αἰ.)

- 124β [Ξένου Κορώνη]· πλ. δ' Παρθενικὸν καύχημα ... Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

10. Ἰβήρων 993 (μέσα 15 αἰ. χφ. Κοσμᾶ Μακεδόνας)

- 151α Εἰς τὴν θεῖαν Λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, ποίημα τοῦ Ἡθικοῦ· ψάλλονται οὖν αὐτὰ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν, Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον· ἤχος β' ἔσω Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 151α Ἔτερον, Γεωργίου τοῦ Παναρέτου· ἤχος β' ἔσω Ἅγιος – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 151β Ἔτερον, Μανουὴλ Χρυσάφη· νεναῶ Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 152β Τοῦ αὐτοῦ [Μανουὴλ Χρυσάφη]· πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει
- 152β Ἔτερον, τοῦ Κορώνη· πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει
- 153α Ἔτερον, συνοπτικόν· πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

11. Λίβερπουλ, Συλλογῆς Mayer 12053, (χφ. Γερασίμου Ἰαλινᾶ, ἔτος 1662)

- 494α Κύρ Ξένου Κορώνη, καθὼς γράφεται καὶ ψάλλεται παρὰ Δημητρίου Ταμῖα· πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει
- 495α τοῦ αὐτοῦ α' *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*
Σ' αὐτὸν τὸν σημαντικὸν κώδικα, κωδικοποίηση τῆς Κρητικῆς Ψαλτικῆς, περιέχονται καὶ οἱ συνθέσεις τοῦ Ἅγιος – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν, κατὰ μελοποίηση – ἢ «καθὼς ψάλλονται παρὰ» τῶν Δ. Ταμῖα, Γερασίμου Ἰαλινᾶ, Ἰγνατίου Φριέλου, Βενεδίκτου Ἐπισκοποπούλου, καὶ τὸ *Τὴν γὰρ σὴν* παρὰ Βενεδίκτου (φ. 504α) καὶ τὸ *Ἐπὶ σοὶ χαίρει* πλ. δ' κύρ Κοσμᾶ [Βαράνη] (φ. 505α), καθὼς καὶ (φ. 506α) Ἔτερον Ἅγιος ἀπὸ τοῦ κύρ Γερασίμου, συνοπτικόν· πλ. β' Ἅγιος, ἄγιος, ἄγιος

12. Σινᾶ 1300 (ἔτος 1670, χφ. Κοσμᾶ Ἀλεκτροπολίτου - Μακεδόνας)

- 109α Εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ψάλλονται τὰ παρόντα· ποίημα κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκῦ· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 109β Ποίημα κυροῦ Ξένου τοῦ Κορώνη· πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

13. Ἰβήρων 970 (ἔτος 1686, χφ. Κοσμᾶ Μακεδόνας)

- 201α Εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· τοῦ [Νικηφόρου] Ἡθικοῦ· ψάλλονται οὖν αὐτὰ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν, Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον· ἤχος β' ἔσω Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 201β Ξένου τοῦ Κορώνη· πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

14 Σινᾶ 1274 (ἔτος 1682, χφ. Ἀρσενίου Λημναίου)

- 109α Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου· ποίημα τοῦ [Μανουὴλ] Ἀγαλλιανοῦ· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 109β Τοῦ [Ξένου] Κορώνη· ἤχος πλ. δ' α' *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*

15. Σταυρονικήτα 165 (περὶ τὸ 1665-1685, χφ. Κοσμᾶ Μακεδόνας)

- 336β Εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου· ποίημα τοῦ [Νικηφόρου] Ἡθικοῦ· [ἤχος] β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 337β Ξένου τοῦ Κορώνη· ἤχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

16. Γρηγορίου 5 (τέλη ιζ' αϊ.)

- 169β Εἰς δὲ τὴν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ψάλλεται τοῦτο· ἦχος β', τοῦ [Νικηφόρου] Ἡθικοῦ· Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 170α Ἐένου Κορώνη· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

17. Ἰβήρων 968 (ἔτος 1724, χφ. Ἀντωνίου ἱερέως)

- 220 Ἐν δὲ τῇ τοῦ μεγάλου Βασιλείου Λειτουργίᾳ, μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν ἱερέα, Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον, ψάλλουσι τὸ παρόν· κῦρ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος· ἦχος β' ἔξω Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 221 Μετὰ τὸ, Ἐξαιρέτως, ψάλλεται τὸ παρόν, κῦρ Ἐένου (sic) τοῦ Κορώνη· ἦχος πλ. δ' ἔξω α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

18. Ἰβήρων 987 (μετὰ τὸ 1731)

- 368β Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· ποίημα κῦρ [Ἰωάννου] τοῦ Γλυκέος· ἦχος β' ἔξω Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 369α Τὸ παρόν ψάλλεται εἰς τὸ ἐξαιρέτως· κῦρ Ἐένου τοῦ Κορώνη· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει· καὶ «ἀπ' ἐντεῦθεν ἄρχου ἔξω», ἦχος α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν
 369β Ἐν δὲ τῇ τοῦ Χρυσοστόμου Λειτουργίᾳ· ἦχος β' Ἄξιόν ἐστιν

19. Ἰβήρων 998 (μέσα ιη' αϊ.)

- 168α Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἀγίῳ τῆς θείας καὶ ἱεῶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου Καισαρείας Καππαδοκίας οὐρανοφάντορος τοῦ μεγάλου· [Ἰωάννου Γλυκέος]· ἦχος β' ἔξω Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 168α [Ἐένου τοῦ Κορώνη]· ἦχος πλ. δ' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν
 δηλώνεται ἀκόμη ὁ πραγματικὸς ἦχος πλ. δ' καὶ ἡ ἔξω πενταφωνία του, τὸ Ἀνανες α' ἦχος

20. Ξηροποτάμου 307 (ἔτος 1767 καὶ 1770, χφ. Ἀναστασίου Βάια)

- 327β Ἡ ἱερά Λειτουργία τοῦ ἐν ἀγίοις Βασιλείου, μέλος τοῦ Γλυκῆ· ἦχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 328α Ἐένου τοῦ Κορώνη καὶ πρωτοψάλτου· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει

21. Δοχειαρίου 337 (ἔτος 1764, χφ. Δημητρίου Λώτου)

- 187β Εἰς δὲ τὴν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ψάλλεται τοῦτο, τοῦ Ἡθικοῦ· ἦχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 188α Ἐένου Κορώνη· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει... [ἦχος] α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

22. Δοχειαρίου 338 (ἔτος 1767, χφ. Δημητρίου Λώτου)

- 244β Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς θείας καὶ ἱεῶς Λειτουργίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου· ἦχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
 245α Ἐένου τοῦ Κορώνη· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει – ἦχος α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

23. Σινᾶ 1307 (ἔτος 1768, χφ. Μιχαὴλ Δράκου)

- 109α Εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, μετὰ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 109β Κύρ Ἐένου τοῦ Κορώνη· πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει... ἤχος ἔξω α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

24. Ξηροποτάμου 330 (ἔτος 1781-1782, χφ. Δημητρίου Λώτου)

- 263α Ἀρκτέον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου, συνοπτισθεῖσα παρὰ κυρίου Ἰωάννου Πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 263β Εἰς τὴν αὐτὴν Λειτουργίαν, σύνθεσις κύρ Πέτρου λαμπαδαρίου [Πελοποννησίου]· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν. Ἐξήγησις εἰς τὴν «συνοπτισθεῖσαν» ἐκ τοῦ παλαιοῦ τοῦ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου.
- 264α [Ἐένου Κορώνη]· ἤχος α' δ'φωνος Τὴν γὰρ σὴν μήτραν. Κατ' ἐξήγησιν Πέτρου Πελοποννησίου.
- 264β Ἐτέρα σύνθεσις, ὀλίγον διαφορετικὴ, τοῦ αὐτοῦ [Π. Πελοποννησίου]· ἤχος α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν. Μετ' ἐρυθρῶν παραλλαγῶν.

25. Ξηροποτάμου 305 (τέλη ιη' – ἀρχὴς ιθ' αἰ., χφ. Δαμασκηνοῦ Ἀγραφορενδινώτη)

- 198α Ἀρκτέον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου, συνοπτισθεῖσα παρὰ κυρίου Ἰωάννου Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 198β Εἰς τὴν αὐτὴν Λειτουργίαν, σύνθεσις κύρ Πέτρου λαμπαδαρίου [Πελοποννησίου]· ἤχος β' Ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 199α Ἦχος α' δ'φωνος Τὴν γὰρ σὴν μήτραν
– Ἐτέρα σύνθεσις, ὀλίγον διαφορετικὴ, τοῦ αὐτοῦ [Π. Πελοποννησίου]· Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

26. Κουτλουμουσίου 421 (τέλη ιη' αἰ. χφ. Συνεσίου Ἰβηρίτου)

- 280β Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· ποίημα κύρ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου· ἤχος β' Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 281β [Ἐένου Κορώνη]· α' δ'φωνος Τὴν γὰρ σὴν μήτραν
- 282β Ἡ θεία καὶ ἱερὰ μυσταγωγία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· ποίημα κύρ Πέτρου λαμπαδαρίου [Πελοποννησίου]· ἤχος β' Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν – (φ. 285β) ἤχος α' δ'φωνος Ἀπειργάσατο
Ἡ περίπτωσις ἐνταῦθα τῆς τριπλῆς παραθέσεως τῶν μελῶν αὐτῶν εἶναι σπουδαία. Ὁ Πελοποννήσιος ἐξηγεῖ τὴ σύντμησιν τοῦ Ἰωάννου καὶ ὁ Ραψανιώτης, στὴ συνέχεια, ἀποδεικνύεται ἀναλυτικώτερος τῶν δύο ἄλλων.

27. Κουτλουμουσίου 435 (τέλη ιη' αἰ.)

- 192β Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου· [Ἀναστασίου Ραψανιώτου]· ἤχος β' Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 193β Ἐένου τοῦ Κορώνη· α' δ'φωνος Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

28. ΕΙΒ 35 (ἀρχές 19' αϊ., χφ. Θεοδώρου Κυριοπούλου Βυζαντίου)

- 1β Ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει ... ἀπειργάσατο· μέλος σύντομο κατὰ τριφωνία, στὴν πρωτότυπη ἀναλυτικὴ σημειογραφία· καὶ ἀκολουθεῖ ἡ καταληκτικὴ φράση
- 2α Κύρ Ξένου τοῦ Κορώνη· ἐξήγησις παρά τινος· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἢ κτίσις, δόξα σοι
- 4α [Ἦχος] πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει ... ἀπειργάσατο· τὸ ἴδιο μέλος, τὸ ἀνωτέρω, τῆς τριφωνίας, ἀλλὰ μετὶ μαρτυρίες τῆς Νέας Μεθόδου, τοῦ διαπασῶν· καὶ ἀκολουθεῖ ἀναλυτικώτερη ἢ ἐξήγησις στὴ Νέα Μέθοδο
- Τὸ παρὸν παρά κύρ Ξένου τοῦ Κορώνη ἐξηγήθη παρ' ἐμοῦ Θεοδώρου Κυριοπούλου τοῦ Βυζαντίου· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἢ κτίσις, δόξα σοι.

29. ΒΚΨ 140 Παπαδικὴ (χφ. – πρωτοεξήγησις Γρηγορίου, ἔτος 1812;)

- 60β Ἡ θεία καὶ ἱερὰ Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, συνετέθη παρά κύρ Ἰωάννου τοῦ Γλυκῦ· ἦχος β' (φ. 61α) Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος (φ. 61β) Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 62α Κύρ Ξένου τοῦ Κορώνη· ἦχος πλ. δ' Ἐπὶ σοὶ χαίρει – (φ. 62β) [ἦχος] α' Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

30. ΒΚΨ Φάκελος Ζ' Ἀνθολογία (χφ. – πρωτόγραφο Γρηγορίου, ἔτος 1817)

- 117β Τὰ παρόντα ἐμελουρήθησαν παρά Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος κατὰ τὸ παλαιὸν· συνετμήθησαν δὲ παρά Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ἅπερ ψάλλονται ἐν τῇ θεῇ καὶ ἱερᾷ Λειτουργίᾳ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου· ἦχος β' Δι' Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαββαώθ' καὶ τὰ λοιπά· (φ. 118β) Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν, καί, (φ. 119β) ἦχος α' τετράφωνος ἐκ τοῦ Κε [Ξένου τοῦ Κορώνη], Τὴν γὰρ σὴν μήτραν

31. ΕΒΕ–ΜΠΤ 705 Παπαδικὴ, τ. Γ' (χφ. – πρωτόγραφο Χουρμουζίου, ἔτος 1829)

- 75α Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Μέλος Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος· ἦχος β' Δι' Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, (φ. 75β) ἦχος β' Βου Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν
- 76α Ξένου τοῦ Κορώνη· ἦχος πλ. δ' Νη Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη. Ὀλόκληρη ἢ σύνθεσις, ὡς ἐνιαία, μετὰ τὴν γὰρ σὴν μήτραν, δηλαδὴ.

Τώρα, ἔχοντας μπροστά μας αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῆς χειρόγραφης παραδόσεως, μποροῦμε ν' ἀπαντήσουμε μετὰ σαφήνεια ἀλλὰ καὶ συντομία στὰ ἀκόλουθα ἐρωτήματα·

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- πότε ἀρχίζει ἡ παράδοσις νὰ ψάλλεται μόνο τὸ β' μέρος Τὴν γὰρ σὴν μήτραν;
- καὶ ἀκόμα, πότε μαρτυρεῖται μόνο τὸ ἀκροτελεύτιο Ἐπὶ σοὶ χαίρει; ἢ τὸ Ἀπειργάσατο· Ἐπὶ σοὶ χαίρει; ἢ καὶ τὸ Παρθενικὸν καύχημα ... Ἐπὶ σοὶ χαίρει;
- πότε ἀρχίζει ἡ ... «συνόψισις»;
- πότε ἀρχίζει ἡ ἐξήγησις καὶ τί ἐξηγεῖται;
- ποιοὶ οἱ ἐξηγητές;
- τί παραδόθηκε στὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

- ☞ Τὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* μαρτυρεῖται στὰ χειρόγραφα τὸ β' ἡμισυ τοῦ 15' αἰῶνος, καὶ ἔκτοτε συμπορεύεται μὲ τὴν ἀνθολόγησιν σὲ ἄλλα χειρόγραφα ὁλόκληρης τῆς σύνθεσης *Ἐπὶ σοὶ χαίρει*. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ κώδικος Ἰβήρων 987 (μετὰ τὸ 1731) «ἀπ' ἐντεῦθεν ἄρχου ἔξω, ἦχος α' *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*». Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 17' αἰῶνος ἀνθολογεῖται μόνον, σχεδόν, τὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* σὲ συντμημένη καὶ ἐξηγημένη μορφή.
- ☞ Τὸ ἀκροτελεύτιο *Ἐπὶ σοὶ χαίρει* μαρτυρεῖται τὶς παραμονὲς τῆς Νέας Μεθόδου ἀπ' τὸν Θεόδωρο Κυριόπουλο Βυζάντιο, στὸ πρωτότυπο μέλος τοῦ Ξένου Κορώνη, ἀλλὰ σὲ ἐξήγησιν (χφ. ΕΙΒ 35). Ἡ μορφή *Παρθενικὸν καύχημα ... Τὴν γὰρ σὴν μήτραν ἀπαντᾷ* σπάνια, στὸν 15' αἰῶνα (χφ. Ἰβήρων 1228, α' ἡμισυ - μέσα 15' αἰ.). Καὶ ἡ μορφή *Ἀπειργάσατο· Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* μαρτυρεῖται σπάνια (χφ. Κουτλουμουσίου 421, τέλος 17' αἰ. – χφ. Συνεσίου Ἰβηρίτου), περὶ τὸ 1800, κατ' ἐξήγησιν τῆς συντμήσεως. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις διαφαίνεται ἡ προσπάθεια τῶν κωδικογράφων νὰ προβάλλουν καὶ τονίσουν μᾶλλον τὴν ρηματικὴ ἔννοια, ἀπειργάσατο, τοῦ θαύματος τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἢ τὴν ἄμεση ἀναφορὰ στὸ θεομητορικὸ περιεχόμενον τοῦ μεγαλυνοῦ, δηλαδὴ *παρθενικὸν καύχημα καὶ ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη καὶ λιγότερον νὰ «κρατήσουν»* περισσότερο χρόνο κατὰ τὴν ψαλμώδησιν. Πάντως, τὸ αἰτιολογικὸν τὴν γὰρ σὴν μήτραν φαίνεται σ' αὐτοὺς τοὺς κωδικογράφους, καὶ ψάλλτες βέβαια, πιὸ ἀνίσχυρο ἀπ' τὴν ρηματικὴ ἢ τὴ θεομητορικὴ διατύπωση στὴν ἀρχὴ τοῦ τμήματος τοῦ μεγαλυνοῦ ποὺ ἐπέλεξαν νὰ ψάλλεται. Ἴσως καὶ ἡ φραστικὴ –σαρκικὴ– ἀναφορὰ στὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως *τὴν γὰρ σὴν μήτραν*, ἢ ὁποῖα στὸ ὁλόκληρον ὕμνογράφημα ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον τμήμα τοῦ ὕμνου καὶ ἐπεξηγεῖ τὸ «πῶς» ὁ Θεὸς ἐσαρκώθη καὶ παιδίον γέγονεν καὶ ἔρχεται καὶ ἀκούεται ἐντελῶς φυσιολογικά, ξένιζε ὡς ἀρχὴ τοῦ τμήματος τοῦ μεγαλυνοῦ ποὺ τελικὰ ψάλλεται, καὶ ἐπιδιώχθηκε ἡ ἀπάλυνση.
- ☞ Ὁ ὅρος «συνοπτικόν», ποὺ χαρακτηρίζει μιὰ συντομότερη σύνθεσιν σὲ σχέση μὲ τὴν παλαιά, ἀπαντᾷ στὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 15' αἰῶνος, στοὺς Κρήτες μελοποιούς (χφ. Λίβερπουλ, Συλλογῆς Mayer 12053, χφ. Γερασίμου Ἰαλινᾶ, ἔτος 1662) καὶ στὸν Κοσμᾶ τὸν Μακεδόνα (χφ. Ἰβήρων 993, μέσα 15' αἰῶνος). Ὁ χαρακτηρισμὸς «συνοπτισθεῖσα καὶ ἐξηγηθεῖσα» –ἐννοεῖται ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου– ἀπαντᾷ στὸν κώδικα Ξηροποτάμου 330 τοῦ ἔτους 1781-1782 τοῦ Δημητρίου Λώτου. Ὁ Γρηγόριος Πρωτοψάλτης κατὰ τὴν ἐξήγησίν του σφραγίζει τὴν μέχρι τῶν ἡμερῶν του παράδοσιν: «*Τὰ παρόντα ἐμελουργήθησαν παρὰ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος κατὰ τὸ παλαιόν· συνετμήθησαν δὲ παρὰ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου*». (ΒΚΨ Φάκελος Ζ' Ἀνθολογία (χφ. – πρωτόγραφο Γρηγορίου, ἔτος 1817).
- ☞ Ἡ ἐξήγησιν τῶν Ἁγίος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὕμνοῦμεν τοῦ Ἰωάννου Γλυκέος καὶ τοῦ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* τοῦ Ξένου Κορώνη ἐνεργεῖται ταυτόχρονα μὲ τὴν σύντμησιν τοῦ μέλους ἀπ' τὸν Ἰωάννη Πρωτοψάλτη καὶ τὸν Πέτρο Πελοποννήσιον, τὸ τρίτον τέταρτον

του ἰη' αἰῶνος. Ἐξηγοῦνται, δηλαδή καταγράφονται ἀναλυτικότερα τὰ μέλη, ἀφοῦ πρῶτα ἔγινε ἡ σύντμηση μὲ περικοπὴ κάποιων πλατυσμῶν, σὲ ὄλο τὸ εὔρος τῶν μελῶν τοῦ Ἰωάννου Γλυκέος καὶ μόνο στὸ δεύτερο μέρος, τὸ *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*, τοῦ Ξένου Κορώνη. Ὁ Πέτρος Πελοποννήσιος καὶ οἱ ἄλλοι μετὰ ἀπ' αὐτὸν ἐξηγητές, δηλαδή Ἀναστάσιος Ραψανιώτης, Συνέσιος Ἰβηρίτης, ἀκόμα φέρεται καὶ ὁ Ἰάκωβος Πρωτοψάλτης, ἐξήγησαν κάθε φορὰ καὶ ἀναλυτικότερα, ἢ «ὀλίγον διαφορετικά», τὴν πρώτη ἐξήγηση τῆς σύντμησης τοῦ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου. Καὶ μόνον ὁ Θεόδωρος Κυριόπουλος Βυζάντιος ἐξηγεῖ τὸ πρωτότυπο μέλος τοῦ Ξένου Κορώνη, ἀλλὰ μόνο τῆς ἀκροτελεύτιας φράσης *Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ κτίσις· δόξα σοι*.

- ☞ Στὴ Νέα Μέθοδο ἐξηγήθηκαν καὶ παραδόθηκαν ἀπὸ μὲν τὸν Γρηγόριο τὰ συντετμημένα μέλη *Ἄγιος – Ἀμήν – Ἀμήν – Σὲ ὑμνοῦμεν – Τὴν γὰρ σὴν μήτραν*, ἀπὸ δὲ τὸν Χουρμούζιο τὰ πλήρη, πρωτότυπα, αὐτὰ μέλη τοῦ Ἰωάννου Γλυκέος καὶ τοῦ Ξένου Κορώνη.

Η ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΣΥΝΤΜΗΣΗ ΑΠ' ΤΟΝ ΥΠΟΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΓΡΗΓΟΡΙΟ Θ. ΣΤΑΘΗ

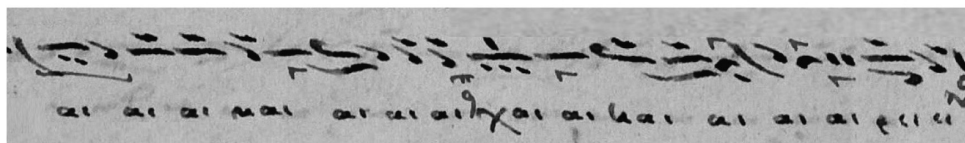
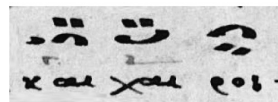
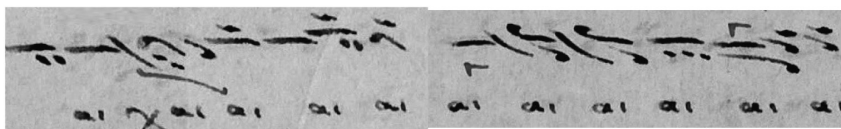
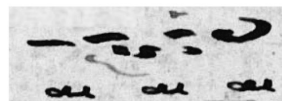
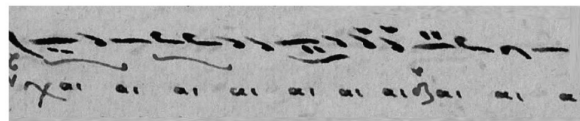
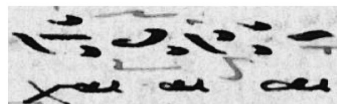
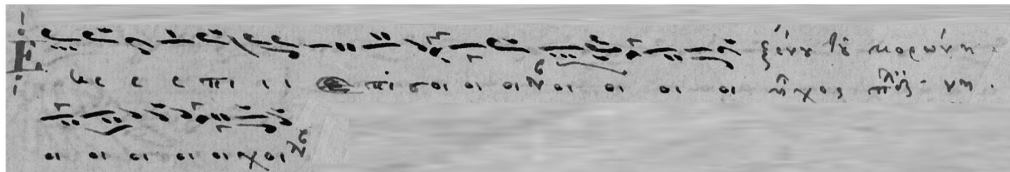
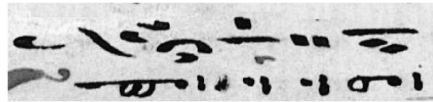
Ἡ ἐνασχόλησή μου μὲ τὴν περαιτέρω σύντμηση τοῦ μέλους *Τὴν γὰρ σὴν μήτραν* ἔχει τις καταβολές τῆς σὲ ἀλγεινὲς διαθέσεις τῆς ψυχῆς μου. Σημείωσα τότε: «*Προχθές, τὴν Β' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, δ' Μαρτίου βζ', ὁ ταπεινὸς ἐγώ, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τάχα καὶ Μαῖστωρ τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, Γρηγόριος Θ. Στάθης, πρὸς διασκέδασιν τῶν ἀλγηδόνων τῆς ψυχῆς μου καὶ εἰς τὴν ψαλμώδησιν καὶ κατὰ τοὺς συγχρόνους καιροὺς αὐτοῦ τοῦ θαυμασίου μέλους ἀποβλέπων, συνέταμα αὐτὸ παραλείπων πολὺς πλατυσμούς, χωρὶς ὅμως νὰ παραφθείρω τὴν δομὴν καὶ τὴν ροὴν τοῦ μέλους ...*».

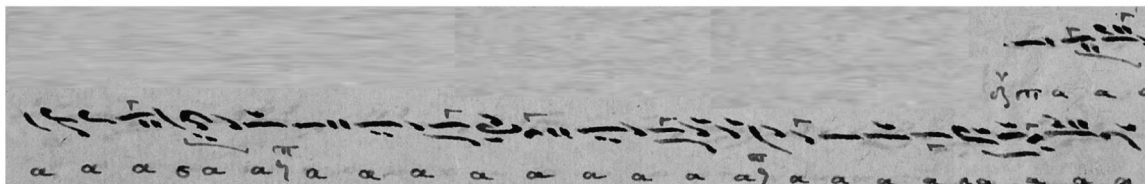
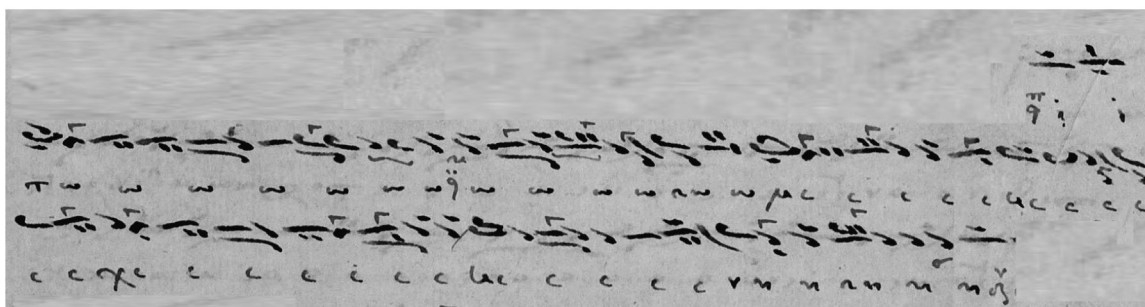
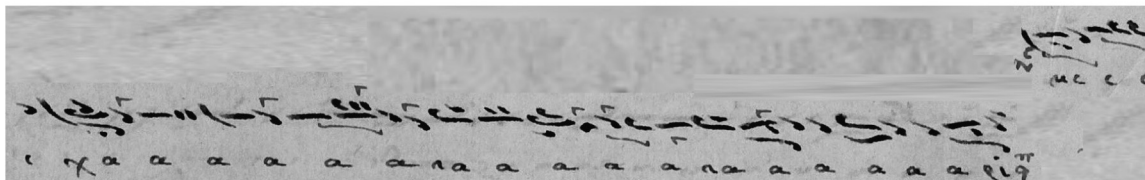
Αὐτὴ ἡ περαιτέρω δική μου σύντμηση, μὲ τὴ φροντίδα νὰ τηρήσω καὶ τὴν ἰσορροπία –σὲ εὔρος– τῶν μελικῶν θέσεων, ἔχει τρεῖς ἐκδοχές, μὲ τὴν πρώτη νὰ ἔχει δύο τέλη· *Πρώτη*, αὐτὸ τὸ καθιερωμένο «συντετμημένο» μέλος μὲ κατάληξη στὸν ἀ' ἦχο δ'φωνο Κε (ξ̣) κατὰ τὸν Πέτρο Πελοποννήσιο, καὶ στὸν ἔσω ἀ' ἦχο Πα (α̣) κατὰ τὸν Γρηγόριο Πρωτοψάλτη· δηλαδή παρέδωκα μιὰ περαιτέρω σύντμηση [βλ. σσ. 390-391: γ]. *Δεύτερη*, μὲ κατάληξη τῆς τελευταίας φράσεως δόξα σοι στὸν πλ. δ' ἦχο· δηλαδή ἀποκατέστησα τὴ φυσικὴ κατάληξη τῆς συνθέσεως στὴ βάση τοῦ πλ. δ' Νη (η̣) [βλ. σ. 391: γ]. *Τρίτη* μὲ σύντμηση καὶ τοῦ πρωτοτύπου μέλους τοῦ Ξένου Κορώνη ὅλης τῆς ἀκροτελεύτιας φράσεως ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ κτίσις, δόξα σοι καὶ κατάληξη στὴν κανονικὴ βάση τοῦ πλ. δ' ἦχου Νη (η̣). Σὲ αὐτὴν τὴν τρίτη μορφή προέταξα καὶ τὴν ἐκφωνητικὴ ἀπαγγελία τοῦ κειμένου ἀπ' τὴν ἀρχὴ μέχρι καὶ τοῦ ὑπάρχον Θεὸς ἡμῶν, κατὰ τὴ δομικὴ ἐναλλαγὴ τῶν ἦχων, μὲ τις ἀντίστοιχες καταλήξεις, τοῦ πρωτοτύπου μέλους τοῦ Ξένου Κορώνη [βλ. σσ. 392-393: γγ]. Καὶ τῷ Θεῷ χάρις!

ΕΠΙ ΣΟΙ ΧΑΙΡΕΙ – ΤΗΝ ΓΑΡ ΣΗΝ ΜΗΤΡΑΝ

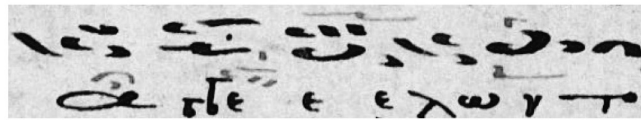
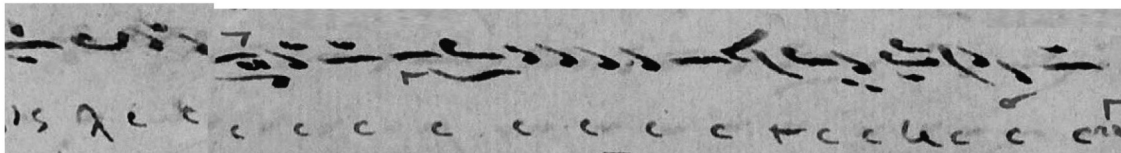
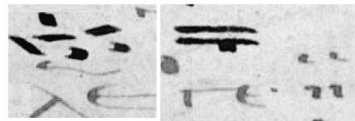
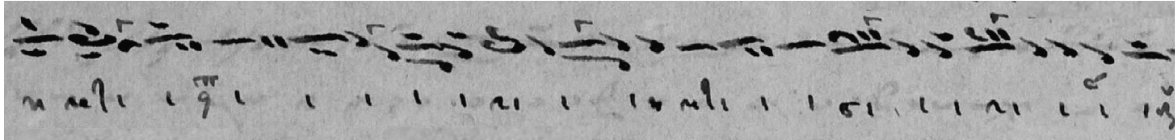
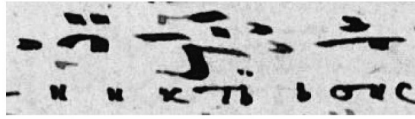
Ἡ παράδοση τοῦ μέλους ἀπ' τὸν **Ἐένο Κορώνη** (α' ἡμισυ ἰδ' αἰῶνος) μέχρι σήμερα, τὸν **Γρηγόριο Στάθη** (2007)

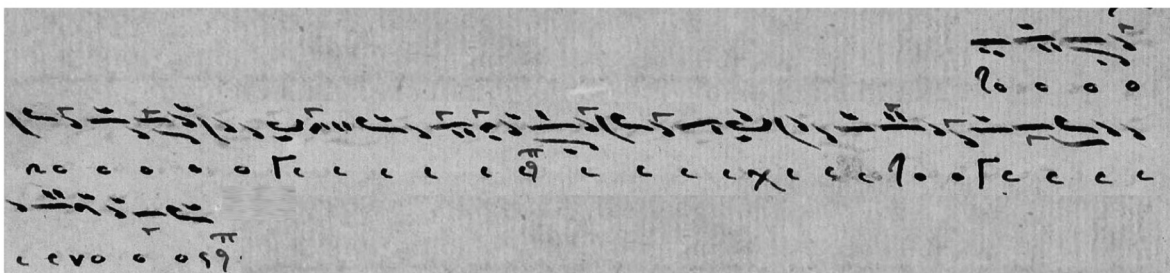
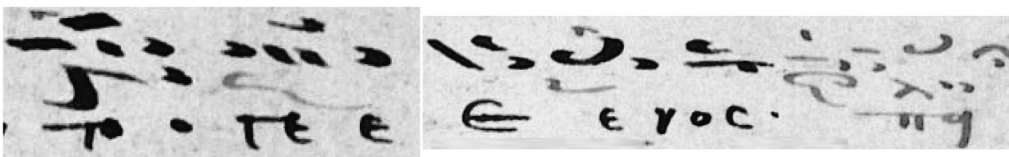
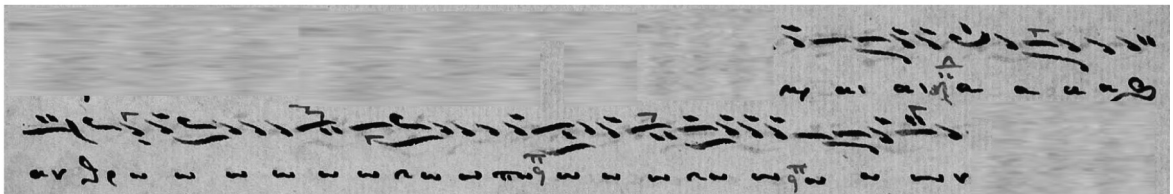
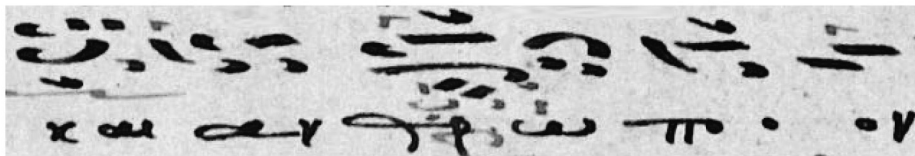
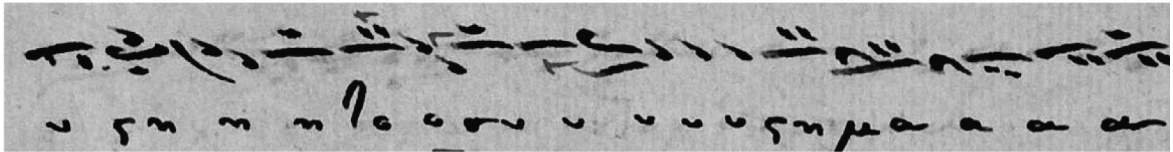
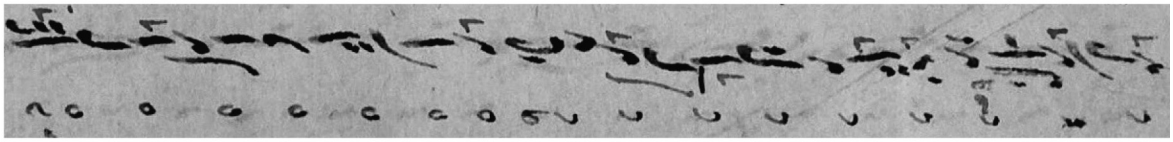
α. Ἐπὶ σοὶ χαίρει, χειρόγραφη μορφή κατὰ θέσεις στὴν παλαιὰ πρωτότυπη σημειογραφία (ΕΒΕ 2406, φ. 250α-β) καὶ ἡ ἐξήγηση στὴ **Νέα Μέθοδο** (ΕΒΕ-ΜΠΤ 705, φφ. 76α-77β):

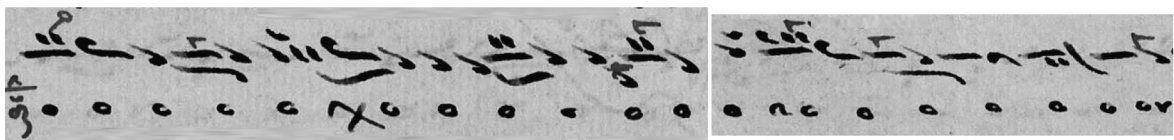
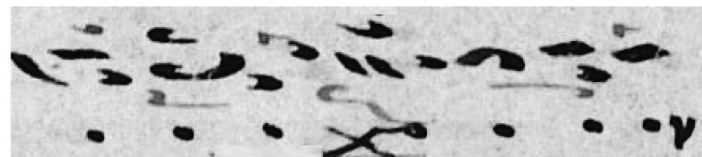
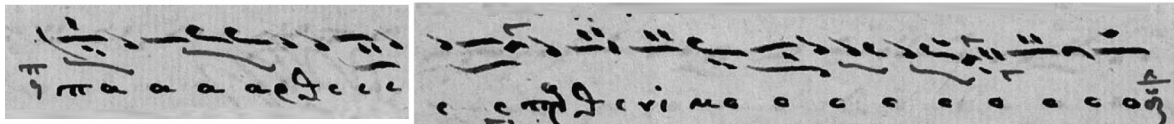
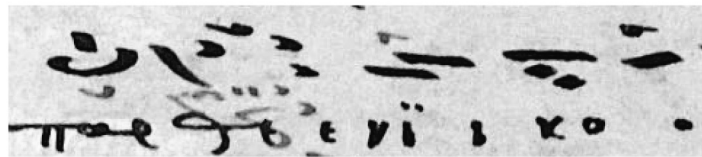
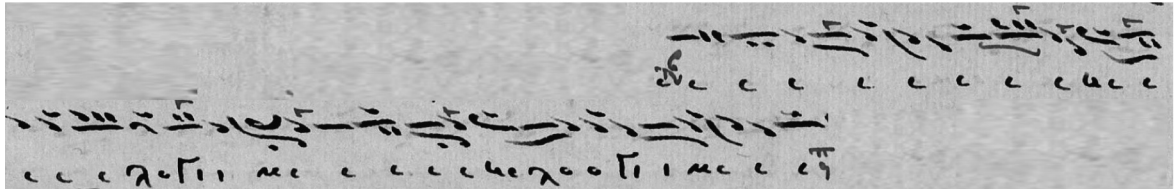
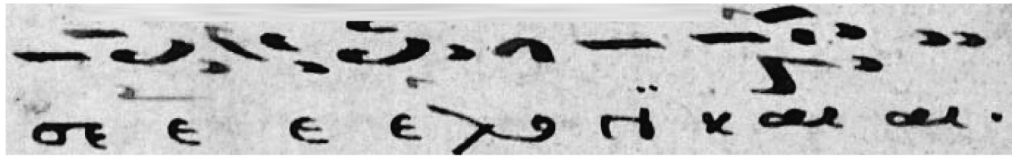

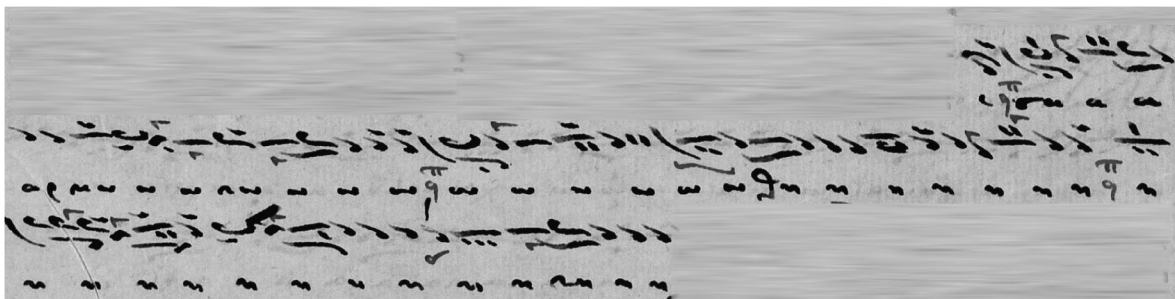
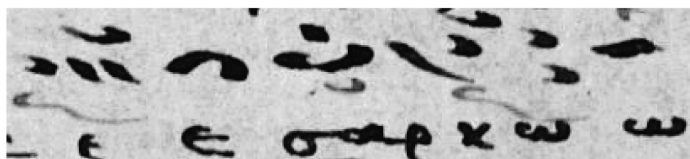
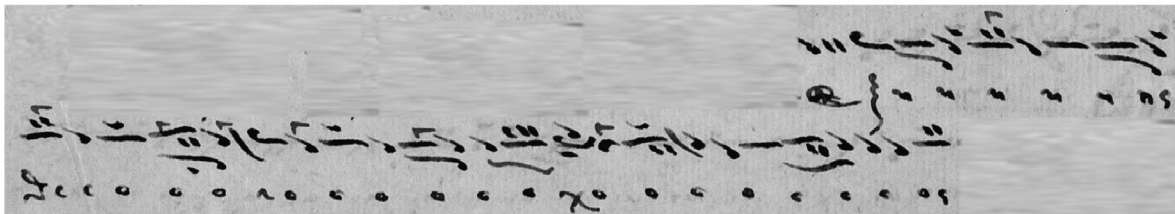
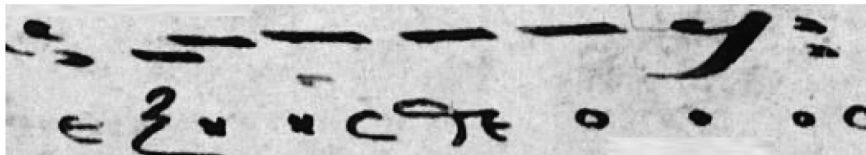
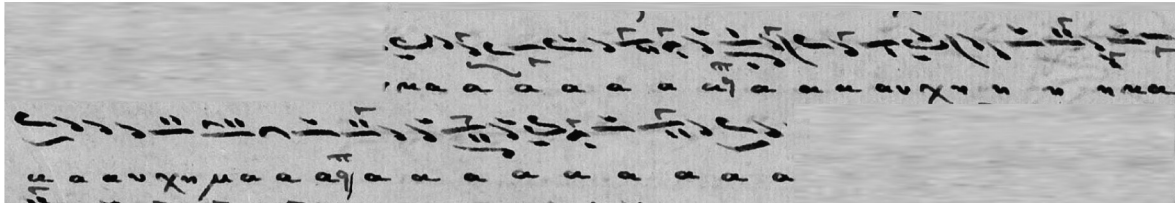
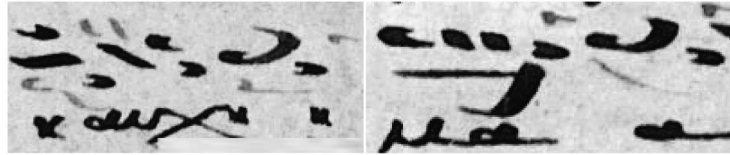

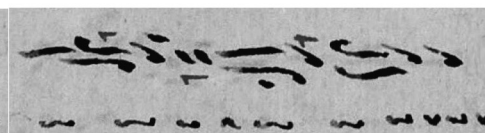
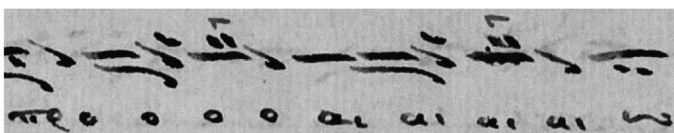
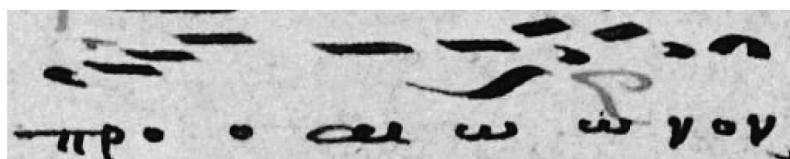
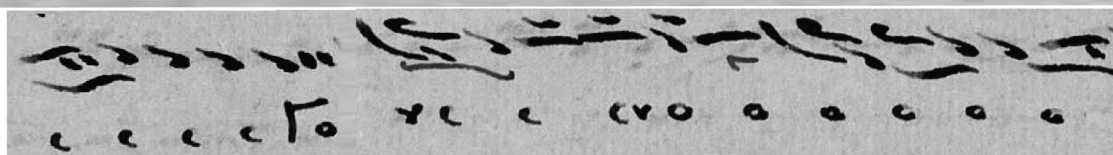
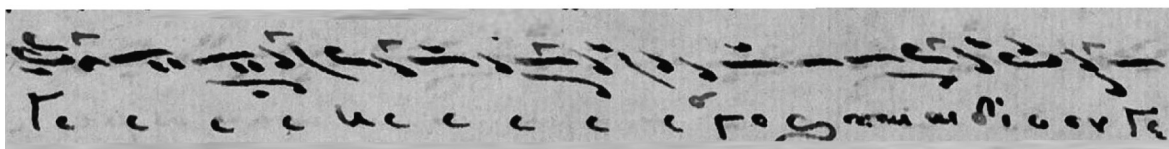
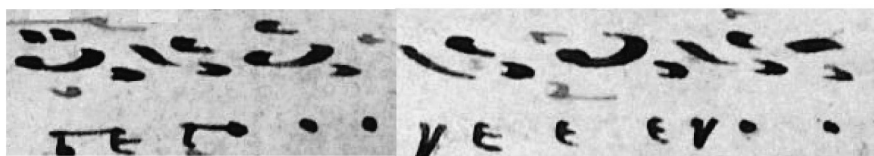
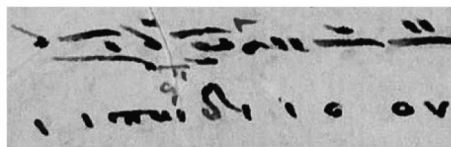
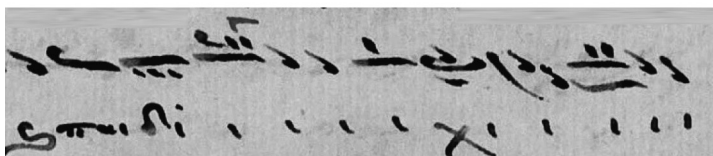

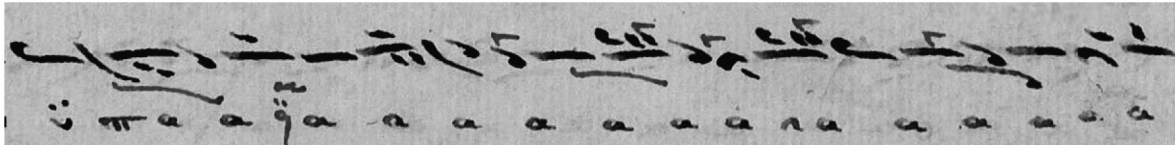

Fragment of a papyrus scroll showing cursive Greek handwriting. The text is partially obscured and difficult to decipher, but appears to be a continuation of the main text.

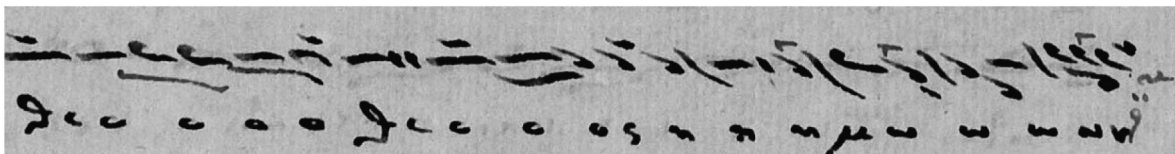
A long fragment of a papyrus scroll showing cursive Greek handwriting. The text is written in a dense, flowing style, characteristic of ancient Greek papyrus documents.

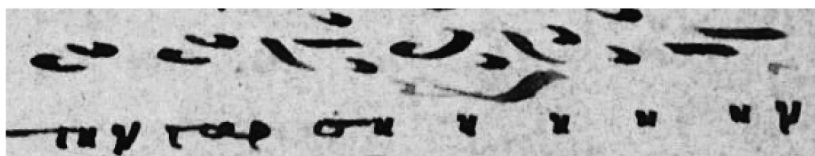
A small fragment of a papyrus scroll showing cursive Greek handwriting. The text is partially obscured and difficult to decipher, but appears to be a continuation of the main text.

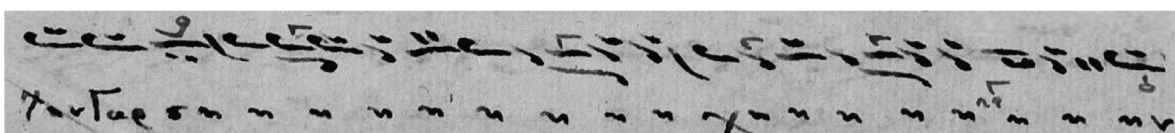
A small fragment of a papyrus scroll showing cursive Greek handwriting. The text is partially obscured and difficult to decipher, but appears to be a continuation of the main text.

A long fragment of a papyrus scroll showing cursive Greek handwriting. The text is written in a dense, flowing style, characteristic of ancient Greek papyrus documents.

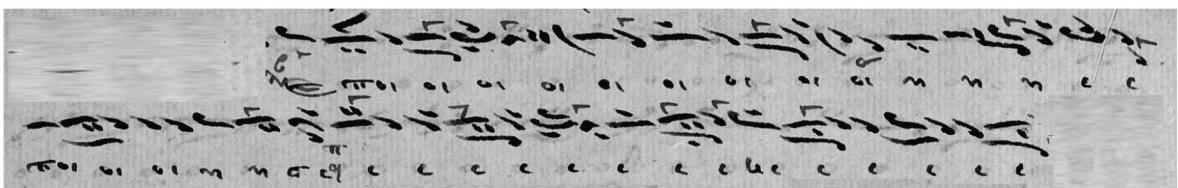
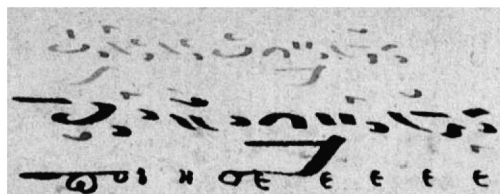
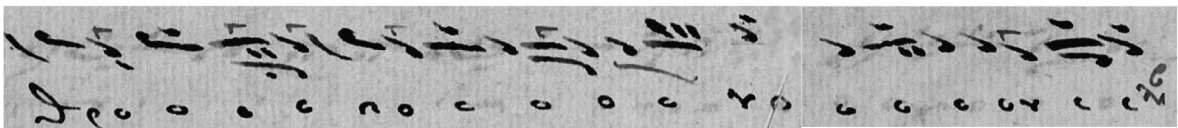
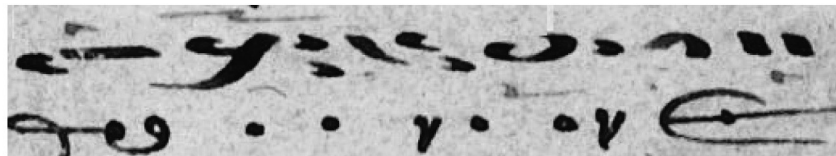
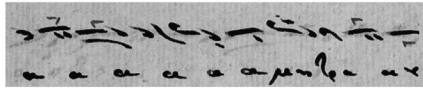
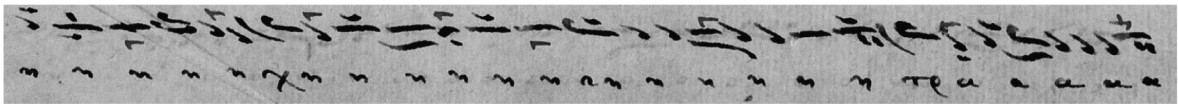
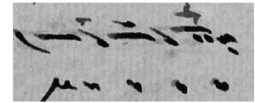
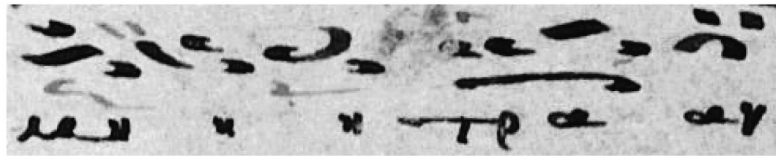

A small fragment of a papyrus scroll showing cursive Greek handwriting. The text is partially obscured and difficult to decipher, but appears to be a continuation of the main text.

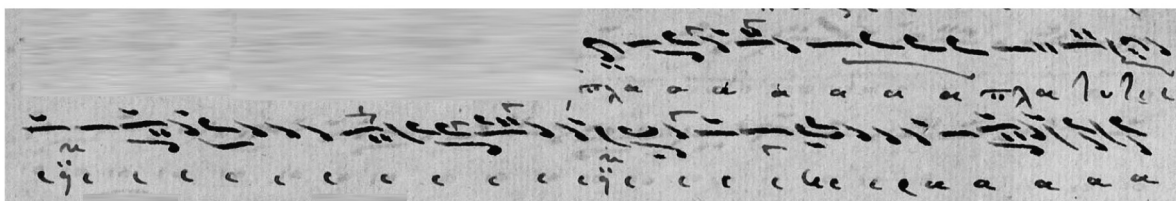
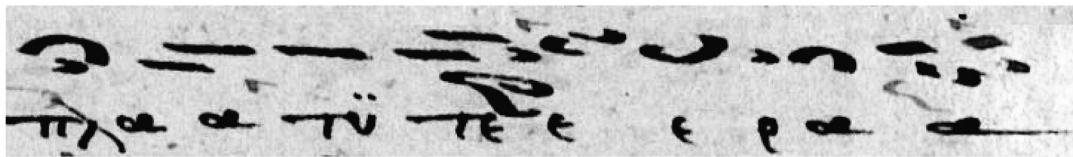
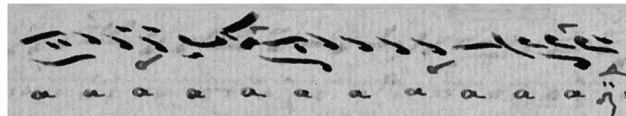
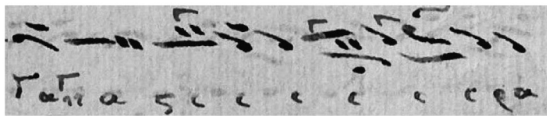
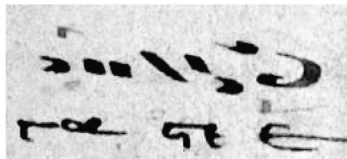
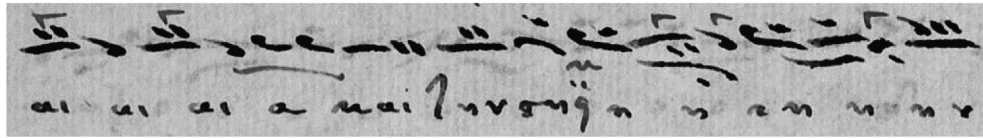
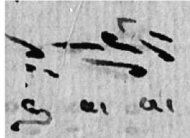
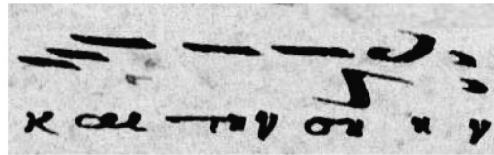

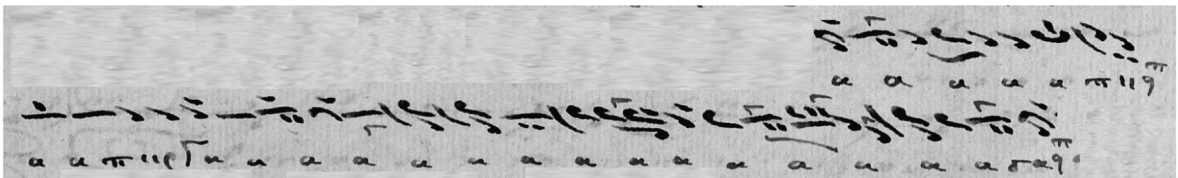
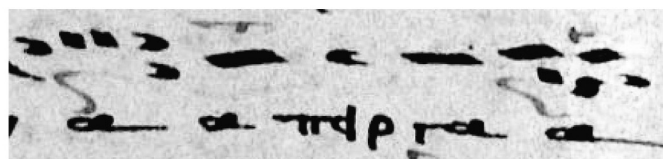
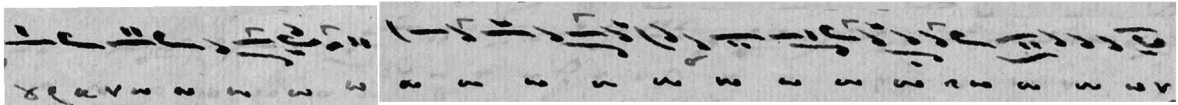
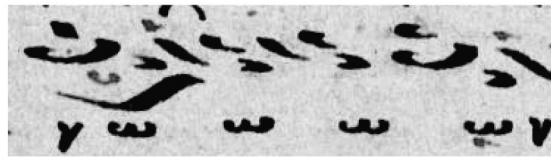
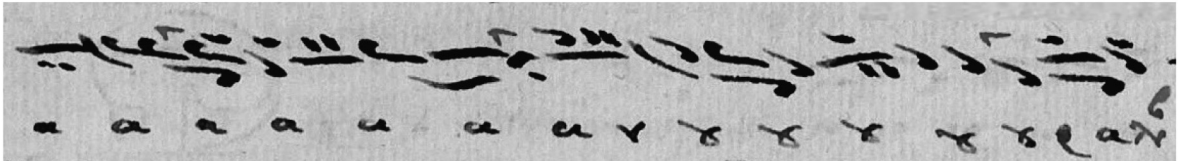
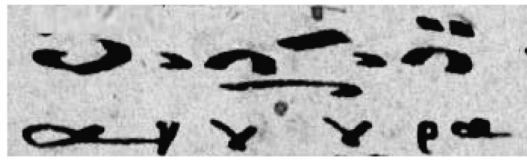
A long fragment of a papyrus scroll showing cursive Greek handwriting. The text is written in a dense, flowing style, characteristic of ancient Greek papyrus documents.

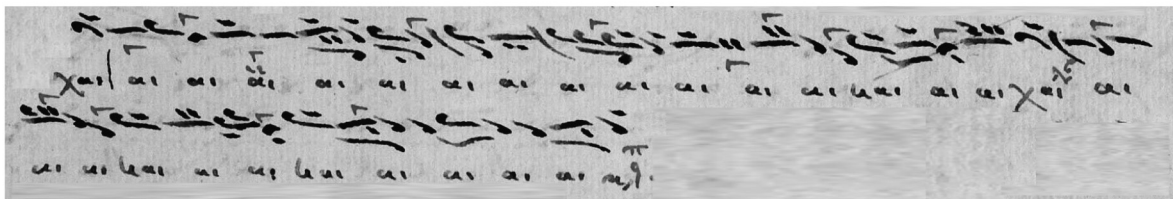
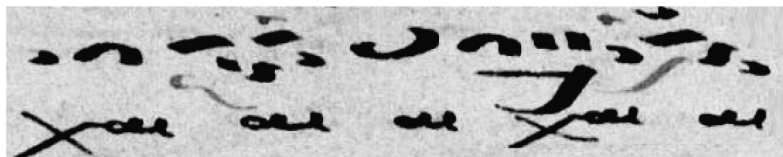
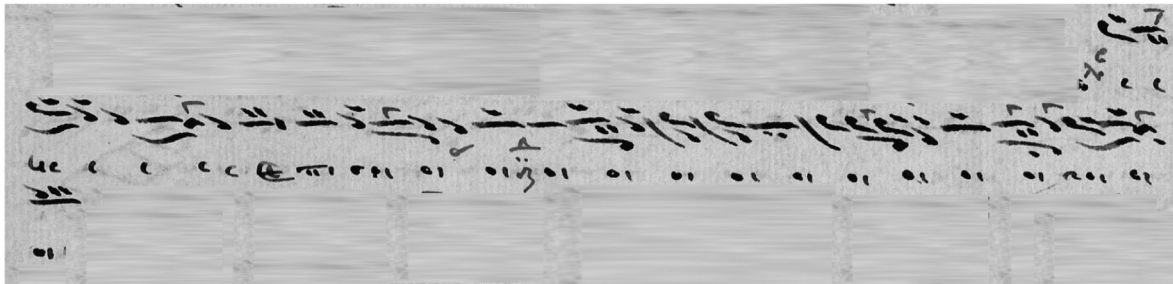
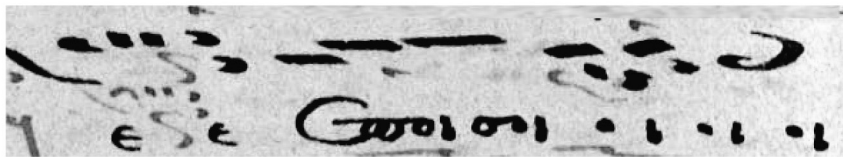
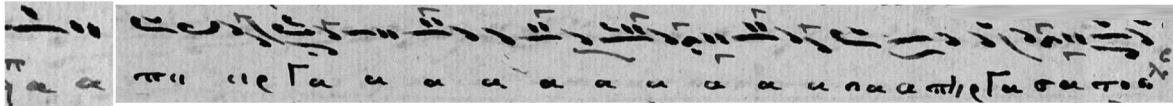
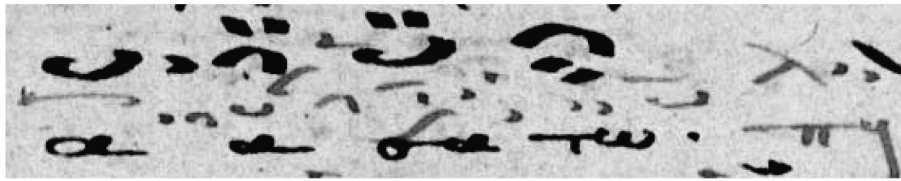

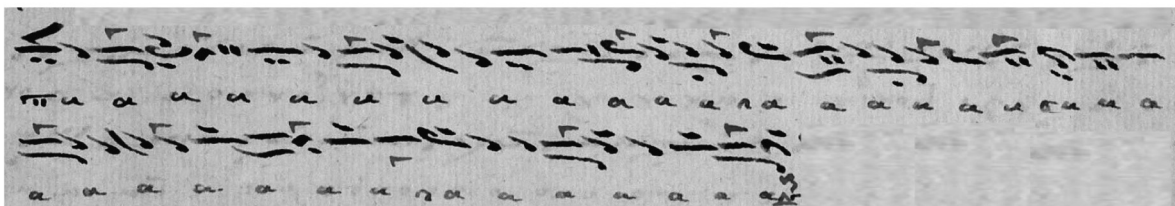
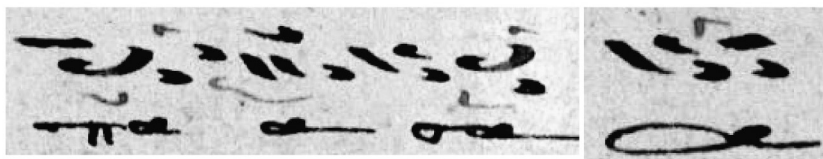
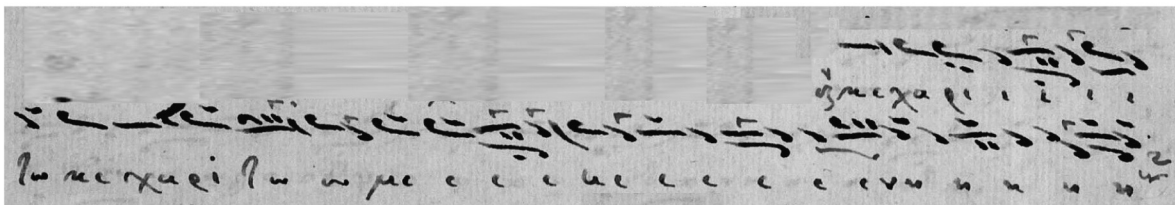
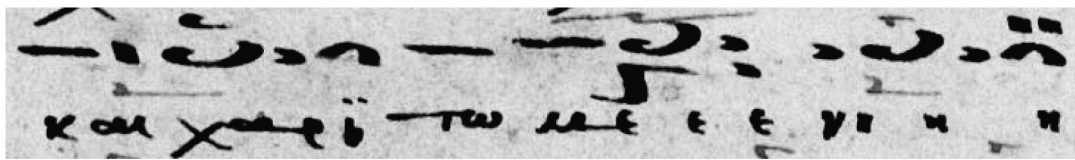
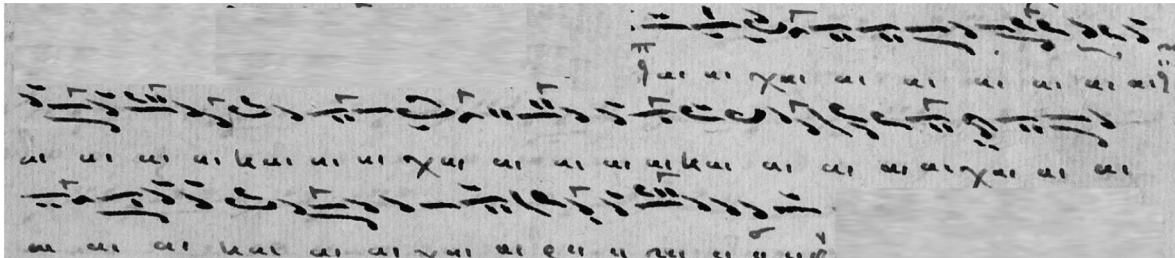
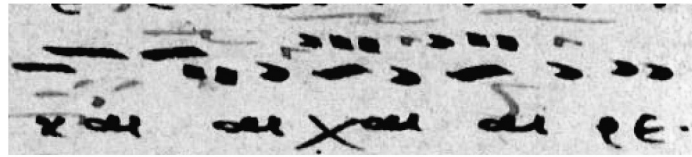

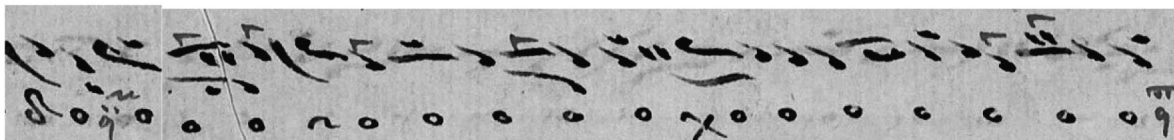
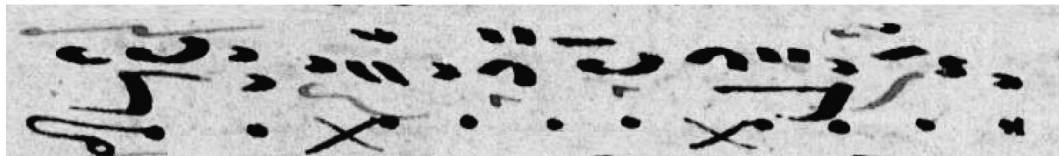
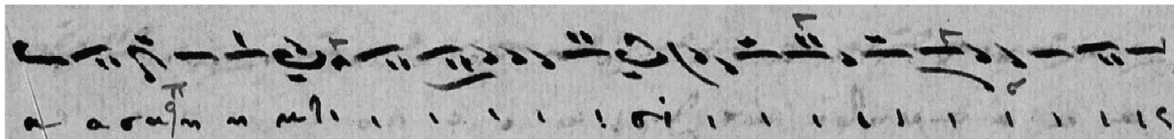
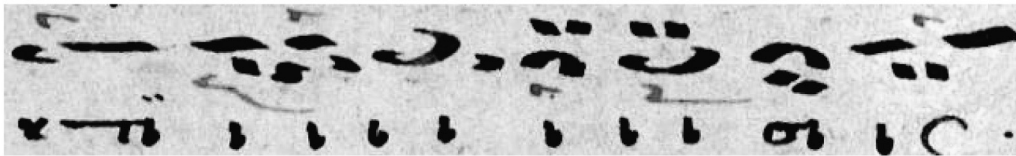
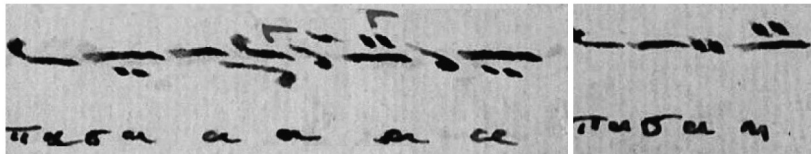
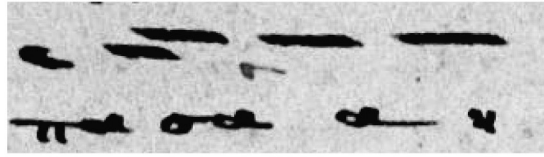

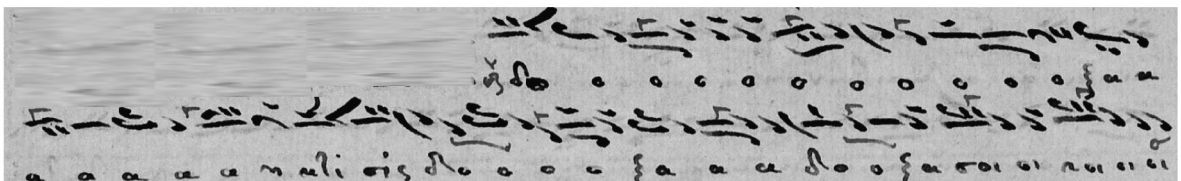
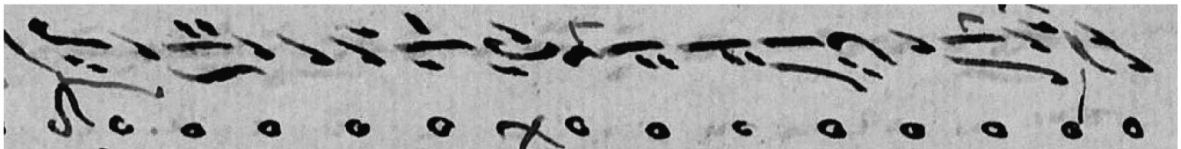

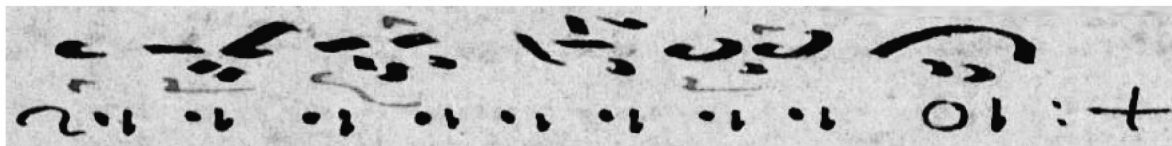
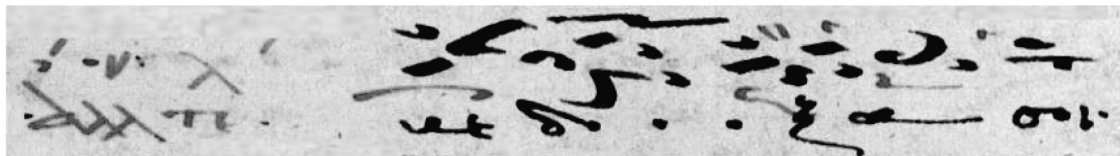
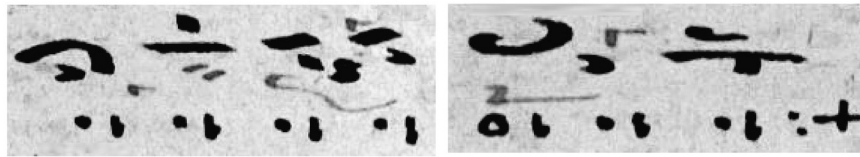

$\parallel^{12(8+4)}$
 ε ε ε ε ε ε ε γε ε κε ε ε ε α α α α α α γ γε
 $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$
 ε ε ε ε ε ε ε λω ω ω ω ω ω ν το ο ο γο ο ο ο ο
 $\parallel^{12(8+4)}$ $\parallel^{12(8+4)}$
 ο ο ο ο συ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ στη η η
 $\parallel^8$ $\parallel^9$ $\parallel^{10(6+4)}$
 η το ο ο συ υ υ υ υ στη μα α α α και αι αι αι αι
 $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^{10(4+6)}$ $\parallel^8$
 α α α α και αι αν θρω ω ω ω ω ω ω γω ω ω ω πω ω ω ω
 $\parallel^{12(8+4)}$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$
 ω γω ω ω ω ω ω ω ω ν το ο ο ο γο ο ο ο ο ο ο ο ο
 $\parallel^{12(8+4)}$ $\parallel^{12(8+4)}$ $\parallel^8$
 γε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε χε ε ε ε το ο ο γε ε ε
 $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$
 ε ε ε ε νο ο ο ος η η η γη η η η γι α α α α σμε ε
 $\parallel^6$ $\parallel^{12(8+4)}$ $\parallel^8$ $\parallel^8$
 ε ε ε ε ε νε ε ε ε κε ε ε ε ε ε ε ε να α α ε ε
 $\parallel^4$ $\parallel^5$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε και αι αι αι αι πα α α α και αι πα ρα α
 $\parallel^{12(4+8)}$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$
 α α α α α α α γα α α α δει και πα ρα α δει σε ε ε ε ε ε
 $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$ $\parallel^8$
 ε ε ε ε ε ε κε ε ε ε ε λο γι ι κε ε ε ε ε ε κε

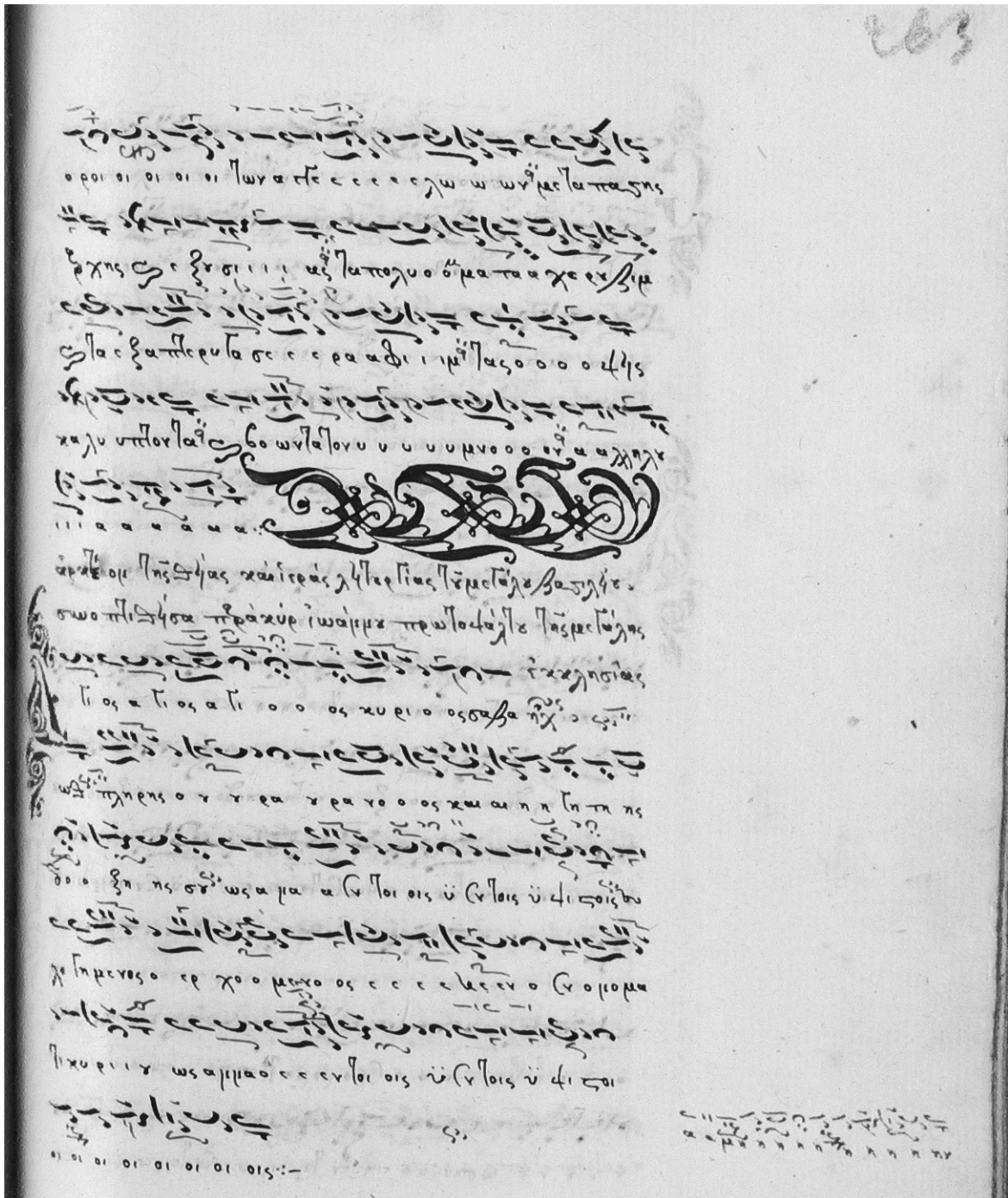

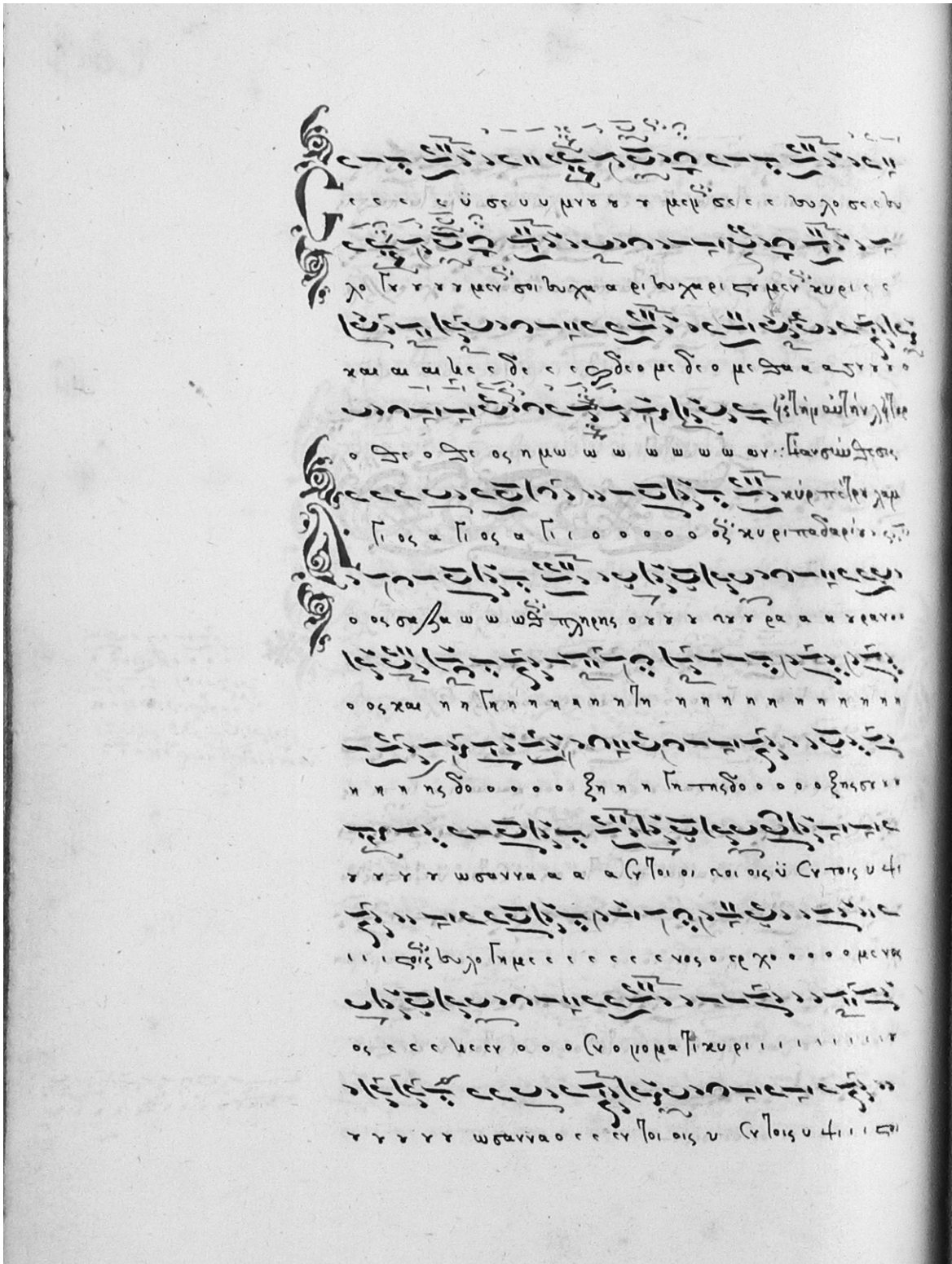

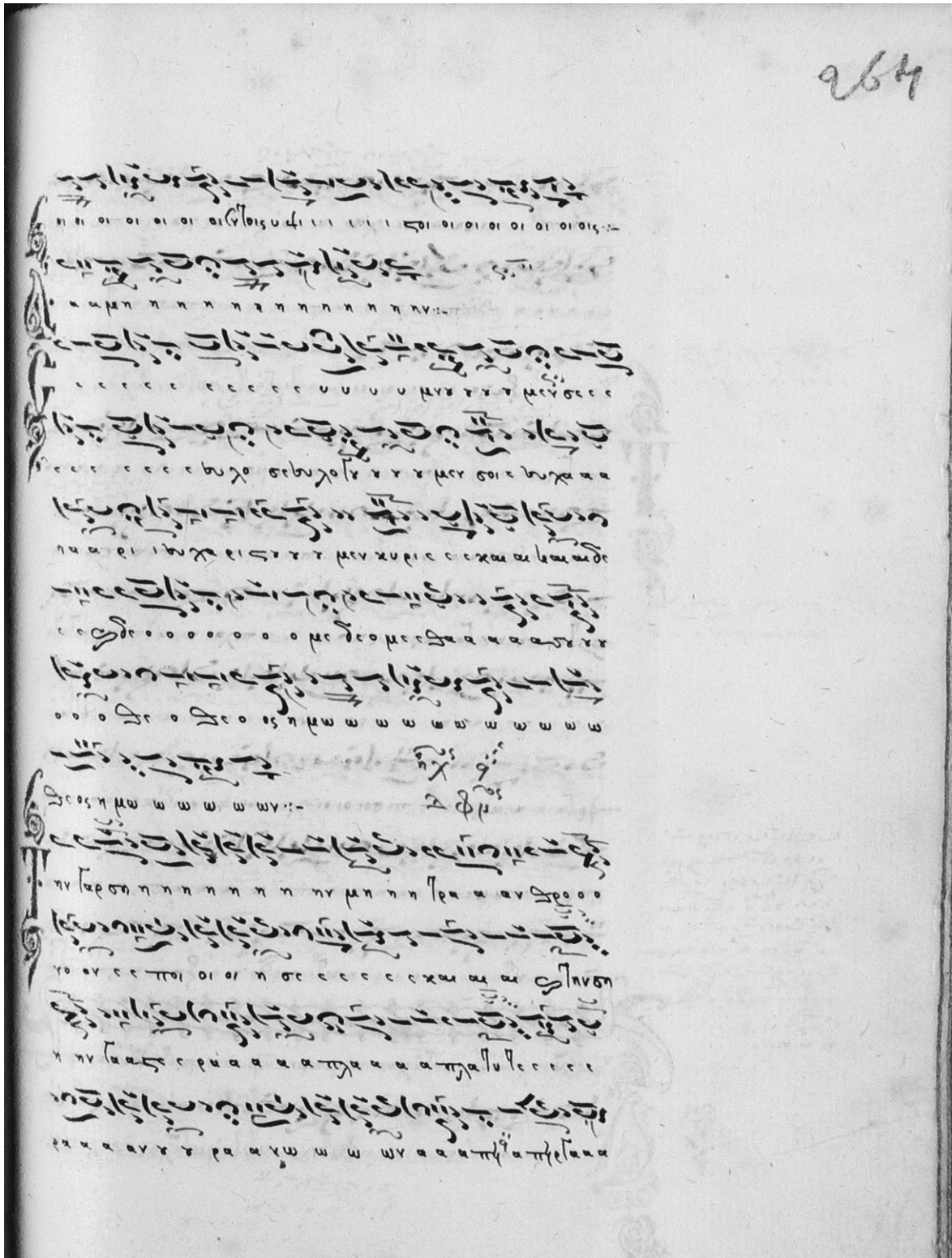
β. Τὴν γὰρ σὴν μήτραν, ἢ σύντμηση τῆς παλαιᾶς καὶ ἡ ἐξήγηση:

ἡ «συνοπτισθεῖσα» παρὰ τοῦ Ἰωάννου Πρωτοφάλτου καὶ Πέτρου Πελοποννησίου θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, χειρόγραφη μορφή (Ξηροποτάμου 330):

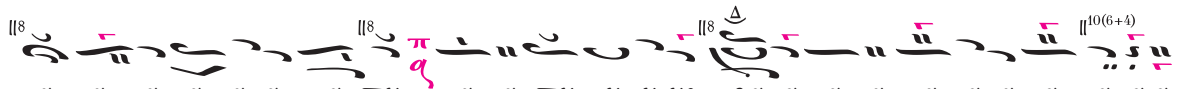

The image shows a page from a handwritten manuscript, likely a liturgical book, written in Greek. The text is arranged in several lines, with musical notation (neumes) written above the letters. The script is a cursive hand, characteristic of the 16th or 17th century. A large, decorative initial 'I' is prominent on the left side, marking the beginning of a section. The text includes the phrase "ΓΡ. Θ. ΣΤΑΘΗ, Τὴν γὰρ σὴν μήτραν — Ἐπὶ σοὶ χαίρει" at the top. The page is numbered "387" in the top right corner. The manuscript shows signs of age, with some fading and wear.

 α α α α α α α πει α α πει ει ει ειρ γα α α α α α α α α α α

 α α α σα α πειρ γα α σα α α το ο ε ε πι σοι οι οι οι οι οι οι

 οι

 αι

 ι ι τω κε χα ρι τω ω ω με ε ε ε λε ε ε ε ε νη

 η η η η η η η πα α α α α α α α α α α α α α α α

 α α α γα α α α α α α α σα α α α α α α α πα σα η

 κπι ι ι ι ι ι ι ι η κπι σις δο ο ο ο γο ο ο ο ο ξα α

 α σοι οι οι οι οι οι οι [ἦ στὸν Πα, κατάληξη Γρηγορίου ἀΨάλτου] οι οι οι οι οι

